

Átalakuló régiók

Székelyföld és Erdély gazdasága:
az innováció és a versenyképesség
egyres kérdései

Műhelytanulmány 9.

EOKK

Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány

Átalakuló régiók

Székelyföld és Erdély gazdasága:
az innováció és a versenyképesség
egyeb kérdései

Műhelytanulmány 9.

EÖKIK

Budapest, 2004

Tartalomjegyzék

Réti Tamás:

Összefoglalás	5

Sánduly Edit–Szabó Árpád:

I. Helyzetkép Székelyföld gazdasági-társadalmi állapotáról	7

Juhász Jácint–Györfy Lehel:

II. Innováció és az erdélyi magyarlakta régiók gazdasági átalakulása	29

Réti Tamás:

Összefoglalás

A székelyföldi megyék bár Románia közepén fekszenek, mégis a rossz infrastruktúra miatt nehezen megközelíthetők, ezért a régió „a legközpontibb perifériának” tekinthető.¹ Maros megye jelentős só-, földgáz-, termálvíz-készlettel rendelkezik, és híres bortermeléséről is. Hargita és Kovászna megyében a szarvasmarha-tenyésztésben és a tejágazatban alakult ki számottevő termelési kapacitás, de jelenleg mindkét ágazat válságban van. Székelyföld nevezetes továbbá fakitermeléséről és bútortermeléséről. A nehézipari termelés visszaesett, a nyomdaiparban viszont új sikeres vállalkozások jöttek létre. A lakosság nagy hányada továbbra is a mezőgazdaságból él, sokan külföldön keresnek munkát, és a feléledő idegenforgalom is bevételi forrást jelent. A régió egyik fontos jövedelme a vendégmunkások hazautalása.

Székelyföldön a privatizáció lényegében befejeződött, hátravan még a volt állami gazdaságok magánkézbe adása. A felaprózott földtulajdon miatt a magángazdaságok nem versenyképesek. Pozitív fejlemény a volt közösségi erdők és földek visszaadása, és elkezdődött az egyházi ingatlanok visszaszolgáltatása is. Megkezdődött a régióban az ipari parkok létesítése, ami kedvező hatást gyakorolhat a külföldi tőke betelepedésére.

A jelentősebb külföldi tőkeberuházások eddig inkább elkerülték Székelyföldet, amit a rossz közlekedési helyzet és a perifériális fekvés magyarázhat. Az erdélyi autópálya-építés, ha nem is oldja meg ezt a problémát, de megkönnyíti a régió megközelítését. A külföldi befektetések a természeti erőforrások elsődleges kihasználását célozzák, ami alacsony hozzáadott értékű termelést jelent. Hargita megyébe az összes romániai külföldi tőkebefektetések 4 százaléka érkezett. Maros megyében jelentősebb a magyarországi tőkebefektetés nagysága. Másutt nagyobb számban vannak kisebb befektetések.

Székelyföld fejlesztésére regionális fejlesztési koncepciót még nem dolgoztak ki. A Középső fejlesztési régió nem alkot közigazgatási egységet, és politikai szándék hiányában ilyen változás sem várható. A 2001. évi 215-ös közigazgatási törvény az 1991–2001 közötti gyakorlathoz képest lényegesen csökkentette az önkormányzatok hatáskörét és növelte a prefektusét. A korábbi decentralizációs tendenciákkal szemben újabban erősödik a centralizációs folyamat. Kedvező viszont a kistérségi szerveződések terjedése elsősorban Hargita megyében, de a másik két megyében is.

Az innovatív tevékenységek elterjedése Románia-szerte új növekedési forrást jelent.² Az innováció főleg kis- és középvállalatokban történik. Reálértéken a k+f kiadások csökkentek 1996–2000 között, és esett a GDP-hez viszonyított arányuk is. A k+f kiadások reálértéken 2001-ben emelkedtek, de arányuk a GDP-hez nem változott. Megoldatlan probléma az innovatív tevékenységek finanszírozása, ami nagyrészt saját forrásból történik. Kedvező fejlemény, hogy 2001-től a mikrovállalatok (1–9 fő) 100 ezer euró éves forgalom alatt bevételüknek csupán 1,5 százalékát fordítják adóra. Nagyon alacsony a befektetett

¹ Sánduly Edit–Szabó Árpád: Helyzetkép Székelyföld gazdasági-társadalmi állapotáról

² Juhász Jácint–Györfy Lehel: Innováció és az erdélyi magyarlakta régiók gazdasági átalakulása

kockázati tőke nagysága (300 millió dollár körül van). A kockázati tőke nagyobb tényerésének akadályai az erős banki szektor hiánya, a tőkepiac fejletlensége, alacsony likviditása, a portfólió befektetők tartózkodó magatartása. A bankrendszer privatizációja, a külföldi bankok térnyerése következtében a hitelezésben javulás várható. Korábban a bankok nem nyújtottak hitelt közép-, illetve hosszú távra. Az innovációval foglalkozó vállalatok nagysága jelenleg még elmarad a külföldi kockázati tőke számára kívánatos mértéktől. Az eddigi helyzethez képest javulás várható a beáramló jelentős európai uniós támogatások következtében, de az ország nemzetközi hitelképességének erősödése, a befektetői kockázatok mérséklődése is változást jelez.

Összetett és ellentmondásos képet kapunk a régiók fejlettségének összehasonlításakor. A bruttó hazai termék előállításában 1995–2000 között a Bukaresti régió térnyerése egyértelmű. Az egy főre jutó GDP előállításában a Bukaresti régió áll az első helyen. Az egy főre jutó bruttó hozzáadott érték előállításában az Északnyugati régió a 7.-ről a 4. helyre lépett elő. A szolgáltatások terén az egy foglalkoztatottra jutó hozzáadott érték megtermelésében a fővároshoz képest a többi régió elmaradottsága általában nőtt, de az erdélyi régiók más régiókhoz képest javították pozíciójukat. A fővárosi régió kivételével az Északnyugati régióban a legalacsonyabb a munkanélküliség, ezt követi a Középső és a Nyugati régió. A munkanélküliségi ráta azonban a valószínűleg jobb helyzetet mutat, mert a munkanélküli, ha 2 hektárnál nagyobb földtulajdonnal rendelkezik, nem kerül nyilvántartásba. Árnyalja a képet, hogy a mezőgazdasági foglalkoztatottak száma az Északnyugati régióban erőteljesen emelkedett. A Középső régió magas ipari foglalkoztatott létszáma a lassú szerkezetváltásra utal. Általánosságban a mezőgazdasági foglalkoztatottak száma emelkedett, ami azt jelenti, hogy a strukturális munkanélküliség a vidékre és a mezőgazdaságra helyeződött át. Az innovatív jellegű tevékenységek között igen jelentős helyet foglalnak el a szoftverek és a számítástechnikai szolgáltatások. Bukarest részesedése meghatározó a szolgáltatások üzleti forgalmában: 62,1 százalék. Az erdélyi megyék közül 6 az első 10 között van az üzleti forgalom tekintetében a 42 megye rangsorában. A fővárost Kolozs, Temes és Brassó megye követi. Nagyon kedvező az Északnyugati régió helye az országos kutatás-fejlesztési közintézmények elhelyezkedése terén, mert a fővárosi régió után a második helyet foglalja el. A régió jó pozíciója Kolozsvárnak köszönhető. A kutatással és fejlesztéssel foglalkozó vállalkozások terén Bukarestben található a cégek közel 60 százaléka, az Északnyugati régióban van a vállalkozások 10 százaléka. A Középső régióban a legtöbb k+f vállalat Brassóban, a Nyugati régióban pedig Temesváron van bejegyezve. Az innovációs tevékenységek egyre jelentősebb színterét adják a kiépülő ipari parkok. A parkok sok esetben a veszteséges iparterületek átalakítása nyomán jönnek létre. Jelenleg többségük a helyi vagy a megyei tanácsok tulajdonában vannak. A zöldmezős ipari parkok vonzóbbak a külföldi befektetők számára, mint a régi iparvállalatok átalakítása nyomán keletkező területek. A kormány felzárkózási stratégiájában az ipari parkok fontos helyet foglalnak el. A legtöbb park átadását 2004 végére tervezik, ami mintegy 25-30 ezer új munkahelyet jelent. A magyarlakta régiókban az országos átlagnál több ipari park építése várható, ami a magasabb hozzáadott értékű termelés koncentrációját is jelenti. Az egyetemi központok kedvező befektetési helyet biztosítanak az ipari parkoknak. A fejlettségi mutatók jelentős regionális polarizációt mutatnak. Erdély versenyképessége javult Moldváéhoz és Havasalföldéhez képest, de romlott a fővároséhoz viszonyítva.

I. Helyzetkép Székelyföld gazdasági-társadalmi állapotáról

Székelyföld Románia központi részén helyezkedik el, az ország geometriai középpontjától³ kissé északkelet-keletre. Tulajdonképpeni területi kiterjedését nagyon sokan vitatják, mert léteznek mára már teljesen elrománosodott vidékek is, amelyek valamikor Székelyföldhöz tartoztak. Sajnos ez a helyzet a régió „fővárosának” tekintett Marosvásárhellyel is. Ott egyrészt a legutóbbi népszámlálás adatai alapján elmondható, hogy a magyarság kisebbségbe került. Másrészt nagyon sok marosvásárhelyi magyar nem tartja magát székelynek.

Székelyföld az 1968-as megyésítéskor felszámolt Maros-Magyar Autonóm Tartomány területén fekszik, nagyjából lefedi azt. A tartományt annak idején három megyére vágták szét a többszámú magyarság megosztásának céljából. Hargita és Kovászna megyék teljes egészében Székelyföld területén fekszenek, Maros megyéből (a megye lakosságának 41-43%-a vallja magát magyarnak) a Sóvidék és Nyáradmente tartozik a régióhoz.

Napjainkban Székelyföldet északról a Görgény völgye határolja⁴. Északkeleten elindulva, a vidék keleti határán végigmenve egészen délkeletig, a régiót a Keleti-Kárpátok (Erdélyi Alpok) határolják, azokon túl a történelmi Moldva helyezkedik el. Délen és délkeleten a Barcaság és a szászok ősi területei⁵ határolják Székelyföld területét. A falvakból Németországba települt szászok házaiban ma cigányok élnek. Egész Románia területén Maros megyében a legnagyobb a roma lakosság aránya. A nyugati szomszéd a Mezőség, amely még Székelyföldnél is nyomorultabb és elmaradottabb vidék.

A megyésítés során úgy a Mezőség, mint Segesvár Maros megyéhez kerültek, ezért a gazdasági és társadalmi állapotok elemzésénél állításaink ezekre a vidékekre is részben igazak lesznek. Ugyanakkor ezek is befolyásolni fogják a Székelyföldről kialakuló általános képet, hisz közigazgatásilag hozzá vannak csatolva.

Megközelíthetőség

Székelyföld elméletileg úgy szárazföldi, mint légi úton megközelíthető. Gyakorlatilag a régió egyetlen „saját” repülőtérrel rendelkezik Marosvásárhely mellett, Vidrátszeg falu határában. Az említett repülőtérrel kívül, amely a régió nyugati határán van, Székelyföldtől déli irányban nagyon közel helyezkedik el a brassói repülőtér.

A régiót két vasúti fővonal érinti, a 300-as, amely Nagyváradról kiindulva Kolozsváron, Segesváron és Brassón keresztül vezet Bukarestbe, valamint a 400-as, amely Nagybányát köti össze Bukaresttel, keresztülhaladva Gyergyószentmiklóson, Csíkszeredán és Sepsiszentgyörgyön⁶ is. A 300-as fővonal valóban csak érinti Székelyföldet, tulajdonkép-

³ Az ország geometriai középpontja Segesvár körül található.

⁴ Onnan indultak 1990 márciusában a marosvásárhelyi magyarellenes pogrom leitatott román „harcosai”.

⁵ Kronstadt és Schäßburg (Brassó és Segesvár) városaiba szocialista nagyvállalatokat telepítettek, amelyek több tízezres munkaerőjét moldvai parasztokból verbuválták.

⁶ Kolozsvár felől napjában egyetlen vonat közlekedik a 400-as vonalon, a Budapest–Brassó távon közlekedő Corona.

pen a nyugati határa mentén megy végig. Szászrégentől északra, Dédán és Csíkszeredától északra, Madéfalván található a 400-as vonal két nagy vasúti csomópontja, amelyekről az Erdélyt Moldvával összekötő sínpárok ágaznak le. Ezeken kívül a 405-ös mellékvonal halad át a régión, amely Székelykocsárdot köti össze Dédával, Marosvásárhely⁷ érintve. Létezik még egy-egy mellékvágány Tövis és Parajd, valamint Segesvár és Székelyudvarhely között. A régiót átszelő keskeny nyomtávú vasutak közül az utolsónak a működését is megszüntették 1996-ban.

A műutak közül az E60-as (DN 13 nemzeti) és E754-es (DN 11 nemzeti) európai utak, valamint a DN 11B, 12, 13A, 15 és 16-os nemzeti utak, továbbá ezek elágazásai szelik át a régiót. Az E60-as Budapest felől tart Isztambulba és keresztülhalad Marosvásárhelyen. Az E754-es kelet felé tart Brassótól Moldova felé. A környéken nem létezik autópálya⁸, és a közeljövőben nem is terveznek.

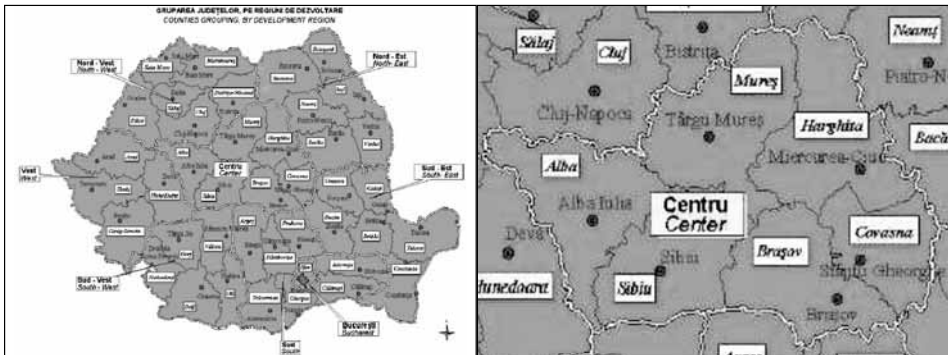
Az eddig leírtak alapján láthatjuk, hogy Székelyföldet – habár az ország közepén van – részben magas hegyek, részben nagyon szegény vagy elszegényedett vidékek veszik körül. Mindezek mellett a közlekedési fővonalak is elkerülnek és a meglévő infrastruktúra is nagyon rossz állapotban van. Emiatt nevezték interjúalanyaink Székelyföldet „a legközpontibb perifériának”.

Regionális és fejlesztési besorolás

Főként az EU-intézmények nyomására, az előcsatlakozási tárgyalások folytán Románia területét 8 úgynevezett fejlesztési régióra osztották.

Az erdélyi megyék az 5., 6. és 7. régióban találhatók. A Nyugati fejlesztési régióhoz tartozik Arad és Hunyad megye, valamint a Bánság. Az Északnyugati régióhoz tartozik Beszterce-Naszód, Kolozs és Szilágy megye, valamint a Partium és Máramaros. A Középső régióhoz tartozik az összes többi erdélyi megye, és csak erdélyi megyék. Idetartozik a túlnyomó többségében magyarlakta Székelyföld is.

1. ábra – Románia statisztikai fejlesztési régiói és a Középső régió a székely megyékkel

A fejlesztési régiók Romániában

A Középső régió

Forrás: [INS, 2001]

⁷ Mivel Marosvásárhelyen csak a gyér forgalmú 405-ös vasúti mellékvonal halad keresztül, a vásárhelyi repülőtér egy kicsit veszíthet stratégiai jelentőségéből. Ezen csak a pár év múlva ott keresztülhaladó autópálya segíthet.

⁸ Az erdélyi autópálya is valószínűleg Székelyföld nyugati határa mentén fog elhaladni. Kolozsvárt még érinti, de a székely főváros előtt 20 km-rel délre elkanyarodik.

A Középső régió fejlesztési ügyeit Gyulafehérváron kezelik. Az eddigiekben említett szállítási és infrastrukturális gondok miatt a központ nagyon nehezen megközelíthető.

Az alábbi táblázat a régió méreteit mutatja be úgy terület, mint népesség szempontjából. Maros megye úgy a felszíne, mint lakossága szempontjából nagyobb az országos átlagnál, Kovászna megye mindkét szempontból kifejezetten kicsi.

1. táblázat – Székelyföld mérete Románia viszonylatában

Régió	Össz-terület km ²	Arány %	Össz-lakosság, személy	Arány %	Városok száma	Ebből megyei jogú városok	Község száma	Falvak száma
Románia összesen	238 391	100%	22 810 035	100%	263	84	2 688	13 094
Középső	34 100	14,30%	2 701 697	11,84%	50	14	334	1 823
Székelyföld	17 063	7,16%	1 191 644	5,22%	21	7	173	844
Maros	6 714	2,82%	610 053	2,67%	7	4	90	486
Kovászna	3 710	1,56%	233 256	1,02%	5	1	34	122
Hargita	6 639	2,78%	348 335	1,53%	9	2	49	236

Forrás: IINS, 2001

Pillanatnyilag a következő megyei rangú városok találhatóak a székely megyék területén:

1. Maros megyében: Marosvásárhely, Segesvár, Szászrégen, Dicsőszentmárton
2. Hargita megyében: Csíkszereda és Székelyudvarhely
3. Kovászna megyében: Sepsiszentgyörgy

A megyék és a fontosabb helységek lakosságát az alábbi táblázat mutatja be. Méretét és fejlettségét tekintve Marosvásárhely, a régi regionális főváros messze a legnagyobb település egész Székelyföldön.

2. táblázat – A megyék, megyei jogú városok és a városok lakosainak száma 1999. július 1-jén

Megye	Lakosság száma	Megye	Lakosság száma	Megye	Lakosság száma
Maros	601 552	Hargita	342 128	Kovászna	230 542
Marosvásárhely	164 132	Csíkszereda	46 385	Sepsiszentgyörgy	66 599
Szászrégen	38 598	Székelyudvarhely	38 863	Barót	10 531
Segesvár	36 067	Tusnádfürdő	1 815	Kovászna	12 373
Nagyernye	9 850	Balánbánya	9 158	Bodzaforduló	9 089
Marosludas	18 684	Borszék	3 103	Kézdivásárhely	22 087
Szováta	12 328	Székelykeresztúr	11 187		
Dicsőszentmárton	29 917	Gyergyószentmiklós	21 226		
		Maroshévíz	16 795		
		Szentegyháza	7 476		

Forrás: IINS, 2001

A régió gazdasági és társadalmi helyzete⁹

A gazdaság

A székely megyék ellátottsága általajkincsekkel, domborzati és klímaviszonyai, valamint a lakosság összetétele különbözik, ezért a különböző alrégiókban különféle helyi sajátosságokkal bíró gazdálkodás folyt és folyik.

Maros megye egy hatalmas méretű sötömb fölött¹⁰ helyezkedik el. Ugyanakkor ebben a megyében található az ország földgáztartalékainak legnagyobb része. A megyében nagyon sok termálvízű forrás van, de ezek a vendéglátóipar szempontjából egyáltalán nincsenek kihasználva¹¹.

A megye sík területein (ez főleg a magyarok által csak szórványosan lakott Mezősége érvényes) gabonát termesztnek. A megye északi részén a szocializmus idején hatalmas gyümölcsösök léteztek, amelyek nagy része ma már gondozatlanul hever. A központi részeken komlót termeltek nagy mennyiségben, de már komlóültetvények sem léteznek. A megye déli részein található a Küküllők völgye, amely nemzetközi hírnevű bortermő vidék. A megye északkeleti és keleti részén erdőgazdálkodás/fakitermelés folyik.

A másik két megye sokkal dombosabb-hegyesebb vidék. A legfontosabb nyersanyag-szolgáltatói a számos ásványvízforrás és az erdők. Ugyanakkor szinte mindegyik helységnek megvan a saját kavicsbányája. A talaj minősége¹² és a hideg klíma nem igazán alkalmas a növénytermesztésre. A helybeliek főleg krumplit termesztnek. A hegyi legelőkön jelentős szarvasmarha-tenyésztés folyt még egy évszázaddal ezelőtt is. Jelenleg ez az ágazat a tejfeldolgozással együtt súlyos válságban van.

A szocializmus idején mindegyik székelyföldi városban létezett valamiféle gépet vagy berendezéseket gyártó vállalat, ugyanakkor országosan is jelentős súllyal bírt a textilipar, a ruha- és konfekcióipar, valamint az élelmiszeripar.

Maros megye volt gazdaságilag a legfejlettebb, a székely „főváros” volt a legjobban iparosítva. Az előző évszázadokban főleg mészárosairól és tímárjairól volt híres a helység. A város nyugati határában működött a szocializmus idején és működik ma is egy valamikor nemzetközi megrendeléseket is teljesítő, ma vegetáló és veszteséges műtrágyagyár¹³. A város központja felé haladva következik a bőr és kesztyűgyár¹⁴, mö-

⁹ Ebben a fejezetben főleg az elérhető statisztikai adatokra támaszkodunk (Romániában még csak most van nyomdában a 2202-es statisztikai évkönyv, a 2001-es pedig csak az átmenet első évtizedéről tartalmaz adatokat. Friss adataink a Nemzeti Statisztikai Hivatal honlapjáról származnak – lásd mellékletek), kevésbé az interjúkra, amelyeket a következő fejezetekben fejtünk ki részletesebben.

¹⁰ Egyik interjúalany elmondása szerint a megye felszínének 80%-a alatt só van.

¹¹ Nemzetközi hírnévnek csak a szovétai Medve-tó örvend, a helybeliek közül sokan ismerik még a marosszentgyörgyi sós termálfürdőt.

¹² Romániában a talajtípusokat 5 minőségi kategóriába sorolják. A legjobb, 1. minősítésű termőtalajból egyetlen talpalatnyi sem található Hargita megyében, a megyei átlag a 4. kategóriához tartozik

¹³ A gyárat privatizálni próbálták, de a török vevő nem fizette ki a vételárat, így visszavették tőle a vállalatot. A veszteséges vállalatot politikai okokból tartják fenn.

¹⁴ Mindig magyar nemzetiségű vezetősége volt. A volt főkönyvelő és aligazgató is tulajdonos-vezérigazgatónak tekinti magát. Háborújuk 12 éve tart, az alkalmazottak is két táborra szakadtak, és egymást próbálják megakadályozni a gyár területére való belépésben. A valamikor csak exportra dolgozó gyárban ma az interjúkészítésre vállalkozókat az orosz maffiával fenyegetik.

götte a selyemszövőde. Az ipari negyedben található még a téglagyár, a konzervgyár, a tejfeldolgozó (ma Friesland-tulajdonban), a szerszámgyépár, a könnyűipari berendezéseket előállító gyár, valamint az állami húsfeldolgozó kombinát.

A városban létezik még egy gyógyszergyár (magyarországi – Richter Gedeon – többségi tulajdonban), egy cukorgyár, két bútorgyár és egy háromba¹⁵ szakadt elektromos háztartási berendezéseket gyártó vállalat. Ezekon kívül megtalálható még egy pékipari termékeket előállító vállalat, de ez már nem megyei szintű állami monopólium, az erős versenyben egyre jobban szűkül a tevékenységi köre, és üzemait sorra magánkézbe adja.

A legtöbb vállalatot privatizálták. Nagymérvű elbocsátások következtek be. Sokan hazatelepültek falura, vagy kényszervállalkozásba kezdtek.

Maros megye többi városa közül a Székelyföldre tartozó Szováta fontos fafeldolgozó¹⁶ központ volt, Szászrégenben a hangszergyár meg a sörgyár¹⁷ voltak a leghíresebbek, Dicsőszentmártonban karbidot és üveget gyártottak, Marosludason cukrot és gumiabroncsokat. Segesvár inggyáráról, üvegyáráról, valamint zománcozottédeny-gyáráról (meg a napjainkban is lakott, középkori szász váráról) volt híres.

A mezőgazdaságban az állattenyésztés és a gyümölcsstermesztés volt valamikor Maros megye erőssége (bikaborjú-nevelés és almatermesztés területén országos első volt). A Küküllő menti borok is a leghíresebbek közé tartoztak és tartoznak az országban.

Hargita megyében a fakitermelés és -feldolgozás meg a bútorgyártás volt a legfejlettebb. Csíkszereda, Székelyudvarhely és Maroshévíz voltak a legnagyobb központok, a vállalataik sok alkalmazottat foglalkoztattak, az itteni munkaerő jól képzett volt. Előkelő helyet foglalt el a megye a konfekcióipar és a textilipar területén is. Csíkszeredában ma is létezik a traktorgyár, Székelyudvarhelyen a „Matrica” és a cérnagyár volt még ismertebb.

A turizmus, és az ásványvizek kitermelése is jól működött a megyében, ma 15%-át sem érik el a 13 évvel ezelőtti értékeknek.

Napjainkban a legfontosabb ipari termékek a nemzeti statisztikai hivatal adatai szerint:

- Maros megyében a vágóhidakról származó marha- és disznóhús, a húskészítmények, a tejtermékek, a fogyasztási tej és tejtermékek, a szótt árú, a lábbelik, a faanyag, a karbid, az ammónia, a műtrágya, a fényérzékeny anyagok, a sík- és egyéb üveg, a téglá, cserép és egyéb építőanyag, valamint a mész.
- Hargita megyében a tej és tejtermékek, az ásványvizek, a konfekció, a lábbelik, valamint a feldolgozott fa és a bútorok.
- Kovászna megyében a ruházat, a feldolgozatlan faáru, az ásványvizek, a hőenergia, a pékáru, a tejtermékek és a hús.

Maros megye mai vezetői szerint a megye nem igazán mezőgazdasági jellegű, de szerencsére nem volt túlzott a nehézipar fejlesztése. Az ipar fejlesztése ma sem tenne jót

¹⁵ Kábelgyár, elektromos háztartási berendezés-gyár (ma olasz kézben) és számológépár.

¹⁶ És a Medve-tó vonzott – főleg skandináv – turistákat.

¹⁷ Románia első exportra is termelő, Ceausecsu kedvenc sörét előállító sörgyárát az osztrák BBAG bezárta.

a megyének. (Elrettentő példaként Brassót emlegetik – a túlzott iparosítás csak visszahúzta –, de a környezetszennyezés sem elhanyagolható szempont.)

Folytatni kellene a megyében a gyümölcsstermesztés hagyományát, nem volna szabad búzát és kukoricát termesztetni. Azok nagy parcellákat és más éghajlatot igényelnek, ráadásul a talaj sem termékeny.

A talaj a gyógynövénytermesztésnek felelne meg leginkább.

A hollandok zsebszerződésekkel több száz hektár földet vettek a megyében. Akácfákat ültettek, mert ezekkel akarják növelni otthon a gátjaik magasságát. Az akácfa exportja is nagy bevételt hozhatna a megye gazdáinak.

A mezőgazdaság fejlődését hátráltatja, hogy a földvisszaadás nem megfelelően történt, hisz csak a földet adták vissza, a munkaeszközöket és a traktorokat nem.

A régió/megye legfontosabb vállalatairól a kereskedelmi és iparkamaráknál nem voltak hajlandók nyilatkozni. A külső szemlélődő számára is nyilvánvaló, hogy a nehéz ipar mindenütt lehanyaglott. Ezzel szemben nagyon sok sikeres tejfeldolgozó jelent meg a piacon. A húsfeldolgozásban is a régi nagy mészáros családok visszaszerezték hírnevüket.

Nagyon fontos maradt a fafeldolgozás és a bútorgyártás. Az mindenképpen érdekes probléma, hogy például Csíkszeredában a bútorgyártás lehanyaglott, miközben tőle alig 50 km-re Székelyudvarhelyen ugyanez az iparág virágzik. A folyamatoknak valószínűleg személyi okai is voltak. Beszélgetőtársaink meglátása szerint egyébként a fakitermelési ágazat a régióban telített.

Sikertörténetként szokták mesélni a nyomdaipar letelepítését és elterjesztését Székelyudvarhelyen. 1990 előtt nem is hallottak arról, hogy a nyomdásztról, ma több virágzó vállalat¹⁸ is található a városban. A siker titka egyedül a megfelelő piaci rés megtalálása és kihasználása.

A legelők minőségét és a régió hagyományait figyelembe véve sokan úgy vélik, hogy Székelyföld felemelkedését részben a mezőgazdaság – konkrétan a tehéntenyésztés és tejtermelés – segítségével lehetne megvalósítani. A hivatalokban ülő bürokraták tagadják ezt.

A terepen tejfeldolgozókkal készített interjúink során is azt a határozott választ kaptuk a nyereségesség felvetésére, hogy „a tejtermelés igenis nyereséges”. Interjúalanyunk személyes tapasztalatokat szerzett Nyugat-Európában, és elmesélte, hogy

- (az EU-ban) 25-28 EUR cent/l a tej felvásárlási ára (pl. Nagy-Britannia 28, Hollandia 30, Németország 27 – a tejtermelést nyugaton is szubvencionálják).
- Nálunk (az ő üzemében) 5300 lej a felvásárlási ár + 300 lej jár a nagyobb zsírtartalomért + a gazdák kapnak 1680 lej támogatást, ez összesen annyi mint 7280 lej, azaz 20-21 cent.
- Ez kevesebbnek tűnik, viszont az EU-ban – csak a 2-4 °C-ra lehűtött tejet veszik át, gazdánként minimum 800-1000 litert (ott 6-8 gazda ad annyit, mint nálunk 900), a tej csíraszám $< 50\,000$ (csak ennek a befektetése 10 cent/l). Ezenkívül az EU-ban mindenütt van fejőcsarnok, ahova be van vezetve a meleg víz. A tehének tő-

¹⁸ Van köztük olyan is, amelynek a forgalma tavaly elérte a 18 millió EUR-t, az ország magazinpiaacának 55% van a kezükben és a kereskedelmi nyomtatványok 90%-a, ezenkívül exportálnak Bulgáriába, Szerbiába, Horvátországba, Ausztriába, Moldáviába, sőt Magyarországnak és Moldáviának számára tankönyveket is nyomtatnak.

gyét megmossák és megtörlik egyszer használatos szalvétákkal („minden csicset külön”). A beszolgáltatót tejet nagyon gyakran analizálják. A fejés nem kézzel, hanem fejőgéppel történik, szigorúan betartva a higiéniai előírásokat.¹⁹

- Régióinkban 3 tehénnel egy gazda keres 3-4 millió lejt, ami megfelel egy állami gyári munkás fizetésének – ezzel szemben az EU-ban egy lakatos átlagfizetését egy gazda 20-25 tehénnel tudja megkeresni (Németországban egy 15-nél kevesebb tehenet nevelő gazdának biztos a csődje, Hollandiában ez a minimális állomány 30).²⁰
- Nálunk 4-5 tehénnel egy gazda annyit keres, mint egy mérnök (1-2 tehén tartása esetén a gazda nálunk is veszteségben van, kb. 3 tehén tartása már jobb a 0 szaldónál).
- Ne tenyészzenek egyszerre mindent (disznót és tyúkot is a tehén mellett) – sok munka, kevés jövedelem – szakosodni kell és profi módon dolgozni.
- Vizsgálni kell a tej-hús-tojás felvásárlási árainak alakulását és viszonyítani az inflációhoz – romlandóságot és szállíthatóságot figyelni.

A privatizáció hatásai Székelyföld gazdaságára

Romániában a privatizáció folyamatát több, egymásnak is ellentmondó törvény szabályozta az utóbbi másfél évtized során. A folyamat időnként felgyorsult, máskor lelassult a mindenkorai kormány politikai akarata és a nemzetközi pénzügyi szervezetek nyomása függvényében. Kemény viták tárgyát képezte a privatizálandó, illetve a tartós állami tulajdonban maradó vállalatok köre, valamint a privatizálandó vállalatokban fenntartandó állami részesedés hányada.

Az első elképzelés szerint létrehozta két intézménytípust: az Állami Tulajdonalapot (Fondul Proprietatii de Stat – FPS) és 5 regionális szintű Magán Tulajdonalapot (Fondul Proprietatii Private – FPP). A privatizálni kívánt vagyont 30%-át az FPP-nek adták, 70%-ot pedig az FPS-nek. A lakosság számára²¹ tulajdonszelvényeket nyomtattak és szétosztották. A tervek szerint az FPP-nek a tulajdonában levő 70%-ot pénzért kellett volna értékesítenie, mégpedig évi 10%-ot. Így a teljes privatizációs folyamat 7 év alatt befejeződött volna.

A stratégiai fontosságú, tartós állami tulajdonban tartandó vállalatok önállóan gazdálkodó egységekké alakultak (Regii Autonome).

A tulajdonszelvényeket fel lehetett használni a privatizálandó vállalatok vezetői vagy dolgozói kivásárlására (Management and Employee Buy-Out – MEBO), vagy be lehetett fektetni az FPP-kbe, amelyeknek a folyamat lezárásakor befektetési alapokká kellett volna átalakulniuk.

¹⁹ A kis, 1-2 tehénes gazdák nincsenek is tisztában azzal, hogy mit fog jelenteni az európai integráció. Ha nem lesznek képesek tartani a minőségi követelményeket, az integráció után többé nem lesz szabad tejet átvenni tőlük. Ezeknek a gazdáknak majd le kell vágniuk az állatokat és más megélhetés után nézniük. A gyár(ak) pedig nyersanyag nélkül fognak maradni. Egy szakmabeli elmesélte, hogy a gyárunk minden liter átvett tej után fizet 0,05 eurót az állategészségügyiseknek, de azok abszolút semmit nem csinálnak ezért a pénzért.

²⁰ Az EU előírásai az 5–200 fejőstehenet nevelő farmokat egy kategóriába sorolják. Itt senkinek sincs 7-8-nál több tehené, de így sem képesek megfelelni az EU-követelményeknek (pl. annak, hogy semmi nem lehet fából készített). Megjelent a minimumkövetelményekről egy brosúra, amit azonban jelenleg nem lehet betartani.

²¹ Minden felnőtt állampolgár ingyen kapott egy 5 szelvényből álló, bemutatóra szóló füzetet, amelyben az 5 szelvény az 5 FPP egyenlően szétosztott vagyonának megfelelő hányadát képviselte.

Ha egy vállalatnál a MEBO-t akarták alkalmazni, azt az Alkalmazotti Egyesületnek (Programul Asociatiei Salariatilor – PAS) kellett lebonyolítania. A PAS-t hivatalosan be kellett jegyeztetni egyesületként, majd választott vezetői leülhettek az FPS és az FPP képviselőivel a szerződési feltételeket megtárgyalni. A vállalatokat a tulajdonszelvényekkel (az alkalmazottak bármennyi tulajdonszelvényt²² bevihettek a vállalatukba), készpénzzel, valamint bankhitellel lehetett megvásárolni²³.

Mivel a tulajdonszelvények nem voltak névreszólóak és az aktuális hatalomnak nem tetsző politikai és gazdasági körök kezébe kerültek, a folyamatot megváltoztatták. Előbb téves számításokra hivatkozva újraértékelték²⁴ a privatizálandó állami vagyont.

Az új értéket megint szétszórták a felnőtt lakosság között, de most már névre szóló voucherek formájában. A „privatizáció felgyorsításáról” szóló új törvény (tömeges privatizációs programnak – tpp is hívták) szerint minden állampolgárnak el kellett mennie a postára, és egy általa választott konkrét vállalathoz el kellett küldenie a vouchereit. A hatalom kijelölte azokat a vállalatokat, amelyekben többségi részese-dést szándékozott megtartani, itt a vállalatérték 49%-át lehetett csak jegyezni, a többi vállalatnál a 60%-át.

A vállalati részvények kibocsátási árfolyama normális körülmények között 1 millió lej volt, túljegyzés esetén a privatizálásra szánt vagyont elosztották a jegyzett kuponok számával.

A tömeges privatizációs program által tulajdonképpen az állami vállalatok értékének mindössze 5%-át privatizálták, hiszen a legnagyobb és legerősebb vállalatokat az állam stratégiai fontosságúnak nyilvánította, és 100%-ban saját kézben kívánta tartani.

Az 1996-os választások után hatalomra került új kormány nyilatkozatok szintjén fel akarta gyorsítani a privatizációt.

Az RMDSZ egyes körei megpróbálták célirányosan magyar nemzetiségű kisoroszítottak kezére juttatni néhány vállalatot. A magyar lakosság egy része nem kért tanácsot senkitől, hogy hova tegye a kuponját, mások bizalmatlanok voltak az RMDSZ-szel szemben. A szervezetten belül nem mindenkinek tetszett a folyamat lebonyolításával foglalkozó csapat, így a szándék megbukott.

Az új kisoroszítottak részvényesi réteg egy része – ha volt fizetőképes kereslet – eladta a részvényeit. Mások tartják a részvényeket, néha kapnak osztalékot és időnként elmennek a közgyűlésre. A többség betette a részvényét a szekrénybe, és azóta sem tett vele semmit.

A privatizáció következő lépése a maradék vállalatok pénzért történő értékesítése kül- és belföldi pénzügyi vagy szakmai befektetőknek. Ez a folyamat napjainkban is tart, néha kisebb-nagyobb botrányok által kísérve²⁵. Az új kormány elkötelezte magát a privatizáció folytatása és befejezése mellett. Az országban van még privatizálandó vállalat, de Székelyföldre ez nem érvényes.

²² Elkérhették a rokonoktól/ismerősöktől vagy felvásárolhatták azokat, így szándékoztak a törvényalkotók egy másodlagos tőkepiacot beindítani.

²³ Az érdeklődés csekély volt, nagyon kevés vállalat dolgozói éltek ezzel a lehetőséggel. Ilyen módszerrel privatizálták Székelyföldön pl. a csíkszeredai tejgyárat meg a sörgyárat. A sörgyár azután külföldi pénzügyi befektető kezébe került, az feljavította és továbbadta egy szakmai befektetőnek. A tejgyár ma is az alkalmazottak és a vezetőség tulajdonában van.

²⁴ A vagyont 8-szorosára értékelték. A rossz nyelvek szerint a 8-as szorzószámot hasraütéssel állapították meg.

²⁵ A Richter Gedeon megvette pl. a marosvásárhelyi gyógyszergyárat. Ugyancsak magyar befektetők kezébe került a szovátai fürdő-vállalat, ami nem tetszik egyes hazai politikai és gazdasági köröknek, ezért a perek jelenleg is folynak.

A fentiekől különbözik a mezőgazdaság helyzete. A volt állami gazdaságok privatizációja még nem fejeződött be. A földek visszaadása – legalábbis a birtoklevelek kiosztása szintjén – nagyon lassan halad. A román adminisztráció nem ismeri a telekkönyv fogalmát, ezért a folyamatot botrányok kísérik. A kialakuló felaprózott birtokszerkezet pedig nem teszi alkalmassá a mezőgazdaságot, hogy versenyképesé váljon az EU farmerjeivel szemben. A probléma különösen égető Székelyföldön, ahol a lakosság nagy része a mezőgazdaságból él.

Az utóbbi időben megkezdődött a közösségi erdők és földek visszaadása. A kialakuló közbirtokok és magánerdészetek viszont pozitívumot jelentenek Székelyföld gazdasága számára.

Természetesen vannak pozitív példák is a régióban a sikeres privatizációra és jól működő vállalatokra.

1998-ban a borszéki vállalat egy közös termelési egyezményt hozott létre a bukaresti Comchim vállalattal. A bukaresti cég a vegyiparban tevékenykedett, nyersanyagot állított elő gyógyszergyárak számára. Ma is van egy vegyi anyagokat gyártó részlegük. A cég teljes egészében hazai magántőkéen alapul.

1999-ben privatizálták a vállalatot – megvásárlás által (a főreszvényes az FPS volt, a részvények 75%-ának a tulajdonosa) és tőkeemeléssel (a bukarestiek 2 új gyártósorral szálltak be, ezek képezték azelőtt a közös termelési egyezmény tárgyát).

Így a Regina Apelor Minerale Borsec (Borszék – Az Ásványvizek Királynője volt a vállalat neve) átalakult Romaqua Group SA-vá, a részvények kb. 95%-a a Romaqua tulajdonában van. 3%-ot birtokol a SIF Transilvania, 0,36%-ot a régi FPS, most APAPS (1999 után megjelent egy furcsa törvény, amely az állam kezébe adott bizonyos földterületeket. Mivel a gyár arra a területre volt építve, az állam újra tulajdonos lett.) Ezenkívül van még 12 000 „kuponos” részvényes.

1998 és 2003 között a teljes gyártási technológiát felújították. Ma már egyetlen berendezés sincs a vállalatnál a rendszerváltás előtti időből.

1998 előtt 6 gyártási gépsor működött, a 70-es évek műszaki szintjén. Mindegyik üvegpalackokba töltötte az ásványvizet. Ma 5 gyártósor van a vállalatnál, ebből 3 PET-palackokba tölt, 2 üvegbe (egyik a hagyományos, 1 literes üvegekbe, a másik egy luxuskivitelű 0,75 literes üvegbe, amelyet csak a HORECA (Hotel-Restaurant-Catering) láncnak értékesítenek. A termék neve Borsec Premium. (A gyártósor 2003 augusztusa óta működik.) Csak augusztus hónapban többet termeltek, mint 1993-ban egész évben.

A technológia pillanatnyilag a legújabb generációs. A gépsorokat Németországból (Krones) és Olaszországból (SIG) Európa legnagyobb cégei szállították, amelyek világszinten is elismertek.

1998-ig összesen kétféle termékkel rendelkeztek – 1 l-es üvegekbe és 0,5 l-es üvegekbe töltött szénsavas ásványvízzel. Ma összesen 10 típus létezik. Töltenek úgy szénsavas, mint szénsavmentes ásványvizet. A szénsavmenteset nem a CO₂ kivonásával nyerik, hanem van külön ilyen típusú borvízforrás a környéken.

Az értékesítés túlnyomórészt a hazai piacon történik, a termékek alig 10%-át exportálják.

A belső piac több mint 35%-át uralják, az ásványvízeladások terén ők a piacvezetők. Az export főleg a nem-EU-tag²⁶ országokba történik.

²⁶ Az EU-standardok még nem ismerik el a román ásványvizeket. (A Romaqua elkezdte a termékének EU-elismerését célzó ügyintézet, talán 2003 végéig sikerül a borszéki vizet az EU-piacon is elismertetni.)

A vállalat fejlődése sokkal dinamikusabb is lehetett volna, ha nem létezne az országban a túlzott²⁷ adóelvonás.

A vállalat rendszeresen teljesíti befizetési kötelezettségeit az állam-, valamint a szociális és egészségügyi alapok felé, ami azonban túl nagy terhet jelent számára. A vállalat, saját értékelése szerint, Hargita megye legnagyobb adófizetője.

Gazdasági/fejlesztési programok a régióban

A regionális fejlesztési törvény alapján megalakult régiók 1999-ben elkészítették fejlesztési programjaikat, majd 2002-re átdolgozták azokat. A Középső fejlesztési régió, amelynek része Székelyföld is, szintén hasonló módon járt el, fejlesztési programjának fontos eleme a gazdaságfejlesztési alprogram.

A makrorégió fejlesztési programja illeszkedik a 2002-re átdolgozott és kibővített Országos fejlesztési tervhez, amely Románia gazdasági fejlődésének főbb koordináit az alábbiakban határozza meg a 2002/2005-ös időszakra:

- Makroökonómiai politika
- A strukturális átalakulás politikája
- Szociális és humán erőforrás fejlesztési politika
- Környezetvédelmi politika
- Regionális politika

Az Országos fejlesztési terv kidolgozásánál alapul szolgált egy szektorális és regionális gazdaságszociológiai tanulmány, amely a prioritást élvező problémák felleltározását és meghatározását tűzte ki céljául. A tanulmány vizsgálta Románia makroökonómiai mutatóit és gazdasági fejlődési tendenciáit a 2002–2005-ös időszakra nézve, a primer, szekunder és terciér ágazatok helyzetét, az infrastruktúra, humán erőforrás, szociális szolgáltatások helyzetét, a nyolc régió gazdaságszociológiai helyzetét és a meglévő regionális diszparitásokat.

A helyzetfeltáró tanulmány alapján elkészített fejlesztési stratégia hét fő irányvonalat határoz meg:

1. A termelői és szolgáltatói szektor fejlesztése, a gazdasági tevékenységek versenyképességének erősítése és a magánszektor támogatása.
2. Az országos infrastruktúra fejlesztése és javítása.
3. A humán erőforrás potenciáljának fejlesztése, a piaci feltételeknek megfelelő munkaerő támogatása és a szociális szolgáltatások minőségének javítása.
4. A mezőgazdaság és vidékfejlesztés támogatása.
5. A környezet állapotának védelme és javítása.
6. A tudományos kutatás és technológiai fejlesztés, az innovációk, a kommunikáció és információs technológia fejlesztésének támogatása, az információs társadalom létrehozása.
7. A régió gazdasági struktúrájának javítása, kiegyensúlyozott és fenntartható regionális fejlesztés támogatása.

²⁷ A cég növekedése évi 50%-kal nagyobb lett volna a jelenleginél, ha az adók legalább csak magyarországi szinten lennének, és a nagyberuházók nemcsak akkor kapnának kedvezményeket, ha külföldiek. (Ha egy külföldi 50 millió USD-nél nagyobb összeget ruház be, jelentős kedvezményben részesül. Ha egy román ruház be ugyanennyit, nem kap semmit.)

A fejlesztési stratégia valamennyi irányvonal esetében meghatározza a főbb célkitűzéseket, a célkitűzések elérése érdekében javasolt lépéseket, és az országos prioritásokat.

Az országos fejlesztési stratégia megvalósítása érdekében a stratégia megjelöli azokat az együttműködési lehetőségeket és finanszírozási forrásokat, amelyek elindíthatják a fejlesztési lépéseket, de amelyek korántsem elégségesek. A megjelölt finanszírozási források között fontos helyet foglalnak el az előcsatlakozási alapok, PHARE, ISPA és SAPARD, amelyeket kormánytámogatások egészítenek ki.

A 2002-re kidolgozott Országos fejlesztési terv szerzői nagy eredménynek tartják, hogy első alkalommal sikerült kidolgozni egy olyan országos szintű fejlesztési tervet, amelyben együttműködtek a regionális fejlesztési tanácsok, a kormány és a különböző minisztériumok, és amely esetében a pénzügyi programozás egy időben és összefüggésben készült a 2002-es állami költségvetés kidolgozásával.

Az országos fejlesztési stratégia keretében helyet kapott az egyes makrorégiók rövid bemutatása is, a vizsgált paraméterek elsősorban az infrastruktúra, gazdasági szerkezet, foglalkoztatás, mezőgazdaság és erdőgazdálkodás, ipar, kis- és közepes vállalkozások, környezetvédelmi problémák témakörét érintik. A stratégia a továbbiakban tárgyalja a makrorégiók közötti és a régiókon belüli diszparitásokat, megoldási javaslatokat azonban elsősorban országos szinten fogalmaz meg.

Az országos fejlesztési stratégia átdolgozásával és kibővítésével egy időben készült el a Középső fejlesztési makrorégió új regionális fejlesztési terve is.

A Középső makrorégió (amelynek része Székelyföld) fejlesztési tervében megfogalmazott cél a lakosság életminőségének javítása egy magasan teljesítményorientált gazdaság fejlesztésével, a rendelkezésre álló humán és anyagi erőforrások mozgósítása által, összhangban a környezeti értékek, a szellemi örökség és a hagyományok megőrzésével. A stratégia célkitűzései:

- a regionális gazdaság fejlesztése vállalkozásösztönzés, gazdasági tevékenységek modernizálásának és változatossá tételének támogatása által;
- életminőség-javítás a szociális és infrastrukturális szolgáltatások javítása által;
- a települések fenntartható fejlődésének biztosítása a településeken fellelhető környezeti értékek, a történelmi és kulturális örökség megőrzése és átörökítése által.

A fejlesztési stratégia a továbbiakban konkrét célkitűzéseket és cselekvési programokat fogalmaz meg.

Az országos és regionális fejlesztési stratégiák mellett készültek a 2002-es év folyamán megyei fejlesztési stratégiák is. Ezek egyike a kormány rendelkezésére a prefektúrák által készített megyei gazdasági és szociális fejlesztési programok, amelyek rövid idő alatt, záros határidőre készültek, és amelyek megpróbálták tevékenységekre bontani a megye fejlesztési prioritásait és összehangolni a kormány és a minisztérium fejlesztési prioritásaival. Ezen fejlesztési programok elkészítésénél nagyon kevés idő maradt a konzultatív egyeztetésre, ami néhol teljesen elmaradt.

A fent említett fejlesztési koncepciók és stratégiák elkészítésével párhuzamosan a székelyföldi megyékben a helyi és megyei önkormányzatok és önkormányzati társulá-

sok szintjén készültek olyan helyi és regionális fejlesztési programok és koncepciók, amelyek a lakossággal, a civil szféra és a gazdasági élet szereplőivel történt alaposabb konzultációra épültek. Készültek fejlesztési programok a nagyobb városokban (pl. Csíkszereda, Székelyudvarhely, Sepsiszentgyörgy, Gyergyószentmiklós, Marosvásárhely), valamennyi Hargita megyei kistérségi társulás elkészítette a kistérség fejlesztési programját, és készülnek megyei fejlesztési stratégiák is, pl. Hargita megyében.

Általános tapasztalatként elmondható, hogy a helyi jellegű fejlesztési stratégiák készítésénél a kezdeményező, nagyon kevés kivétellel, általában valamely helyi (megyei vagy települési) önkormányzat vagy önkormányzati társulás volt. A fejlesztési stratégiák megfogalmazásában és a megelőző helyzetfeltárások elkészítésénél a civil szféra képviselői többnyire partnerek voltak, a gazdasági élet szereplői kevésbé vettek részt véleményformálással. Előfordult egyes kistérségekben, hogy a stratégia alapvető célkitűzéseit és fő tevékenységi területeit lakossági fórumokon sikerült alaposan megvitatni.

Székelyföldön több kutatócsoport is kezdeményezte már a Székelyföld régió fejlesztési stratégiájának tudományos alapon történő megfogalmazását, ugyanakkor több konferencia vitatta már Székelyföld kulturális régióként való megfogalmazását, és egy lehetséges fejlesztési stratégia prioritásait. Az Új Kézfogás Alapítvány támogatásával és a Pécsi Regionális Kutatások Központjának szakmai irányításával készült egy helyzetfeltáró tanulmány, amely azonban nyilvánosan még nem került megvitatásra.

Összegzőképpen elmondhatjuk, hogy a Székelyföld régióban léteznek helyi fejlesztési tervek több szinten is, vannak viták és eltérő fejlesztési elképzelések, azonban a finanszírozási források szűkössége és esetlegessége miatt a megvalósításuk is esetleges, nem álltak még össze egy koherens fejlesztési programba. Ugyanakkor egy koherens fejlesztési program kialakításához és megvalósításához szélesebb társadalmi együttműködésre lenne szükség, mely jelen pillanatban, a szerzők véleménye szerint, csak a helyi civil társadalom által generálható.

Külföldi tőkeberuházások Székelyföldön

A rossz infrastruktúra, a régió rossz marketingje és periféria jellege nem igazán vonzóak a külföldi tőke számára, amely amúgy sem igyekszik teret hódítani Romániában. A régióban általában csak az erőforrások elsődleges felhasználása történik meg, ami nem hatékony és alacsony a hozzáadott értéke.

Néhány megye önkormányzata próbált lépni a magyarországi tőke régiókba vonzásának ügyében. A Pest megyei önkormányzattal közösen készítettek egy Hargita megyei kiadványt befektetők számára, amelybe pályázat útján kerülhettek be a befektetőket váró cégek.

Kevés és alacsony szintű pályázat jelent meg.

Hargita megyében a magyarországi tőke aránya a legnagyobb. De országos szinten a külföldi tőkeberuházásoknak csak 4%-a jön a megyébe. A környezet nem vállalkozóbarát és rossz az infrastruktúra.

Kovászna megyében a német, osztrák és holland tőke dominál, Magyarország a 11. helyen van. A 90-es években kis ingadozásokkal évi 2 millió USD áramlott a megyébe, 2001–2002-ben ez a tizedére csökkent (évi 200 ezer USD)

Az ország gazdasági környezetéről álljon itt néhány vállalati menedzser személyes véleménye:

Egy holland üzletemberekből álló 45-50 tagú csoport meglátogatta Romániát üzleti lehetőségek feltárása és megvalósítása céljából. A díszebéd után egy, már országunkban tevékenykedő holland úr elmesélte, hogy itt az üzletek nem úgy köttetnek, mint egy normális piacgazdaságban. Hollandiában az ember elmegy a neki tetsző partnerjelölthöz, leül vele és elmondja a feltételeit és igényeit, egyből a témára térve megbeszélnek az üzlet részleteit.

Nálunk a külföldi elmegy a gyár vezérigazgatójához és megbeszélnek egy találkozót. Utána néhány napig nagy zabálások, piapartik és bulik következnek, esetleg bordélyházak és éjjeli bárók. A holland üzletember ezután hazautazik és meghívja magához a leendő román üzletfelét. A kölcsönös kirándulgatások sora folytatódik, miközben a holland partner mindenféle „figyelmességgel” látja el vendégét.

Kb. 6 hónap után szabad először megemlíteni azt a szót, hogy „üzlet”, ezután talán elkezdődhet a tárgyalás.

A házigazdák elismerték, hogy igaza van, de semmin se változtattak. A holland látogatásból is csak 2-3 kicsi üzletecske alakult ki.

Egyik erdélyi városban egy olasz cégtől megkérdezték, hogyan sikerült egyáltalán betelepülnie abba a városba, mitől készült el gyorsan a gyár és indult be hamar a termelés. Az olasz elmondta, hogy otthon megengedik neki, hogy a Romániára szánt költségvetés 10%-át „kapcsolatépítésre” fordítsa.

Nagy külföldi bankok képviselői elmondták, hogy itteni tevékenységük azért annyira szűk, mert kívárnak. Nézelődnek és jelentéseket írnak haza. Egyféle gazdasági „kémlelődést” végeznek. Egy millió USD-nél nagyobb összegű hitelt csak az otthoni központok tudtával és beleegyezésével adhatnak. Talán amikor jobb képet kirajzoló jelentéseket fognak hazaküldeni, akkor kezdenek majd jobban mozgolódni, és talán hozzák az otthoni klienseiket is beruházní.

A multinacionális cégek az itt dolgozó menedzsereiknek harmadikvilág-pótlékot kell hogy fizessenek, mert senki sem akar idejönni dolgozni. - Ezt a multiknál középvezetőként dolgozó hazai menedzserek mesélték.

A társadalmi helyzet

A 2002-es népszámlálás egyik legmegdöbbentőbb eredménye az volt, hogy a rendszerváltó események óta eltelt 12 évben az ország lakossága 1 millió fővel csökkent. A romániai magyarság lélekszáma 200 ezerrel lett kevesebb az 1990-ben mértnél.

Nagyon sokan kivándoroltak az országból egy jobb élet reményében. A statisztikai kimutatások pontatlanságát bizonyítja az alábbi táblázat, amely 1 millió fő helyett, még a népszámlálás előtt, 305 ezer fővel számolt. A táblázatból arányokat és tendenciákat azért megfigyelhetünk.

Az országból kivándorló népesség
3. táblázat – Kivándorlás nemzetiség és célország szerint

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Összesen
Nemzetiség szerint											
Összesen	96 929	44 160	31 152	18 446	17 146	25 675	21 526	19 945	17 536	12 594	305 109
Román	23 888	19 307	18 104	8 814	10 146	18 706	16 767	16 883	15 202	11 283	159 100
Német	60 072	15 567	8 852	5 945	4 065	2 906	2 315	1 273	775	390	102 160
Magyar	11 040	7 494	3 523	3 206	2 509	3 608	2 105	1 459	1 217	696	36 857
Zsidó	745	516	224	221	177	131	191	136	198	111	2 650
Más nemzetiség	1 184	1 276	449	260	249	324	148	194	144	114	4 342
Országok amelyekbe kitelepedtek											
Németország	66 121	20 001	13 813	6 874	6 880	9 010	6 467	5 807	3 899	2 370	141 242
Magyarország	10 635	4 427	4 726	3 674	1 779	2 509	1 485	1 244	1 306	774	32 559
USA	4 924	5 770	2 100	1 245	1 078	2 292	3 181	2 861	2 868	2 386	28 705
Ausztria	3 459	4 630	3 282	1 296	1 256	2 276	915	1 551	941	468	20 074
Kanada	1 894	1 661	1 591	1 926	1 523	2 286	2 123	2 331	1 945	1 626	18 906
Olaszország	1 130	1 396	528	645	1 580	2 195	1 640	1 706	1 877	1 415	14 112
Franciaország	1 626	1 512	1 235	937	787	1 438	2 181	1 143	846	696	12 401
Izrael	1 227	519	463	324	417	316	418	554	563	326	5 127
Svédország	996	381	686	199	176	520	310	468	129	98	3 963
Ausztrália	611	301	297	236	220	136	165	207	206	124	2 503
Görögország	576	354	143	80	87	193	274	232	316	214	2 469
Más országok	3 730	3 208	2 288	1 010	1 363	2 504	2 367	1 841	2 640	2 097	23 048

Forrás: [INS, 2001]

A statisztikák nem mutatják ki, de sok fiatal kiment dolgozni Magyarországra, akik sikerrel folyamodtak letelepedésért úgy önmaguk, mint szüleik számára.

Volt olyan interjúalany, aki szerint a jók és ügyesek már mind kitelepedtek külföldre, csak az ügyetlenek és tehetségtelenek maradtak itthon.

Székelyföld lakosságáról azt kell tudni, hogy nagyon nagy hányada a mezőgazdaságból való önfenntartásra van berendezkedve. Az előzőekben már említettem, hogy a régióban a nehézipari létesítményeket, ami kevés volt is, azt is felszámolták. Külföldi tőke nagyon kevés jött a régióba, így komolyabb iparról és ipari munkásosztályról nem lehet beszélni.

A mezőgazdasággal viszont az a baj, hogy egyrészt a föld nagyon gyenge minőségű²⁸, másrészt a birtokszerkezet nagyon felaprózott, így nem lehet komoly, az EU-val versenyképes gazdálkodást folytatni.

A vidéki lakosság rendkívül hagyományápoló és a társadalom patriarchális szemléletű. Székelyföldön az újításokat nem akarják befogadni és a nőket nem veszik emberszámba²⁹. A vidéken élők közül a legtöbben nem várnak semmiféle, a közösségen kívülről jövő segítséget, és nem fogadják meg a tanácsokat. [Vincze, 2002]

²⁸ Az országunkban alkalmazott 5 fokozatú minőségi skálán pl. Hargita megye termőföldjeinek átlaga a 4 fokozathoz tartozik, a megyében nincsen egyetlen talpalatnyi sem a legjobb minőségű, 1. fokozatú talajból.

²⁹ Ezt nem is egy interjúalanyunk határozottan állította.

Természetesen vannak kivételek is. Székelyudvarhelyen pl. a legkisebb a munkanélküliség az egész országot tekintve.

Gondot jelent Székelyföldön a romák nagyarányú betelepődése is. Előbb a szászok által elhagyott falvakat népesítették be Székelyföld határán, de most már nagy számban megtalálhatók minden magyarlakta³⁰ faluban.

Néhány évvel ezelőtt Kolozsváron részt vettünk egy RMDSZ-tisztségviselők, önkormányzatok és a civil társadalom képviselői közti vitában. A kolozsváriak akkor azt panaszták, hogy a magyarok csak Székelyföldet támogatják. A székelyek azzal vágta vissza, hogy évszázadokon keresztül Kolozsvár regionális központként elszívta egész Erdély jó képességű humán erőforrását.³¹ Azt mondták, itt az ideje, hogy végre Székelyföld is kapjon valamit.

Jelenleg az a helyzet, hogy Székelyföldet megint elfelejtették. A MOL Rt.-n kívül minden fontosabb magyar befektető Tordáig megy el, annál keletebbre nem merészkedik.

³⁰ Egyik polgármester elpanaszolta, hogy sok roma Törökországba jár áruért és itthon a fekete piacon értékesítve azt, hatalmas nyereségre tesznek szert. A pénzből többemeletes házakat építenek maguknak, amelyeket a bérből és fizetésből élők nem engedhetnek meg maguknak. Ezután, mivel nincs semmilyen regisztrált jövedelmük és nagycsaládosok, szociális segélyért folyamodnak és lánygyermeküket állami gondozásba akarják vétetni. A polgármester ezután csatákat kell vívjon a megyeközpont szociális hivatalában ülő bürokratákkal, hogy a segélyek inkább a rászorulókhhoz kerüljenek.

³¹ A Sapientia egyetem megalakításának évében (2001) a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetemen közgazdasági karán érezhetően csökkent a Székelyföldről érkezett jelentkezők száma. 2003 nyarán már egyetlen csikszeredai lakhelyű jelentkező sem volt a BBTE közgazdasági karának magyar vonalán.

Önkormányzatiság és regionális politika Székelyföldön és Romániában 1992–2002 között

1992–2002 között a területi irányítás szintjei és hatáskörei tekintetében olyan változásokra került sor Romániában, melyek sajátos hatásai Székelyföld esetében a gazdaság fejlődési kereteit is meghatározták.

1. A területi irányítás szintjeire és hatásköreire vonatkozó törvényes keret³²

A területi irányítás szintjeit és hatásköreit Románia 1991-es alkotmánya, a 69/1991-es helyi közigazgatásról szóló törvény, a 22/1997-es sürgősségi kormányrendelet, majd a 2001. évi 215-ös helyi közigazgatási törvény szabályozza. A területi irányítás szintjeit és hatásköreit bővítette a 151/1998-as regionális fejlesztésről szóló törvény.

A 69/1991-es helyi közigazgatásról szóló törvényt egy hónappal az alaptörvény elfogadása előtt fogadta el a parlament. 1997-ben a 22-es sürgősségi kormányrendelet egészítette ki és módosította. A kormányrendeletet 1998-ban az alkotmánybíróság alkotmányellenesnek nyilvánította, mert kibocsátásakor nem állt fenn olyan rendkívüli helyzet, amely indokolta volna, hogy a kormány sürgősségi kormányrendelettel beavatkozzon a parlament hatáskörébe.

A 2000. évi helyhatósági és parlamenti választások után a 2001. évi 215-ös helyi közigazgatási törvény újabb módosításokat hozott a területi irányítás különböző szintjein és hatásköreiben.

2. A területi irányítás szintjei és hatáskörei, a törvényes keret alkalmazásának hatásai

Románia 1991-es alkotmánya a helyi közigazgatásra vonatkozóan a 119. szakaszban rögzíti a területi irányítás szervezésének alapelveit: „A területi-közigazgatási egységek közigazgatása a helyi autonómia elvén és a közszolgálatok decentralizációjának elvén alapszik.”

Az alkotmány a helyi közigazgatás kérdését röviden így szabályozza:³³

120. szakasz – Községi és városi hatóságok

1. A törvény feltételei között választott helyi tanácsok és a választott polgármesterek képezik a községek és a városok helyi autonómiáját megvalósító közigazgatási hatóságokat.

³² Az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége Önkormányzatokért felelős fősztálya által összeállított, a helyi közigazgatásról szóló kiadvány alapján

³³ Az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége Önkormányzatokért felelős fősztálya által összeállított, a helyi közigazgatásról szóló kiadvány alapján

2. A helyi tanácsok és a polgármesterek a törvény feltételei szerint működő autonóm közigazgatási hatóságok, melyek megoldják a községek és a városok közügyeit.

121. szakasz – A megyei tanács

1. A megyei tanács a községi és a városi tanácsok tevékenységét a megyei szintű közszolgálatok ellátása céljából összehangoló közigazgatási hatóság.

2. A megyei tanács a törvény feltételei szerint választandó meg és működik.

122. szakasz – A prefektus

1. A kormány egy-egy prefektust nevez ki minden egyes megyébe és Bukarest municípiumba.

2. A prefektus helyi viszonylatban a kormány képviselője, ő vezeti a minisztériumok és a többi központi szerv területi-közigazgatási egységekbeli decentralizált közszolgálatait.

3. A prefektus feladatkörét a törvény szerint kell megállapítani.

4. A prefektus a közigazgatási bíróság előtt megtámadhatja a megyei, a helyi tanács vagy a polgármester valamely határozatát, ha ezt törvényellenesnek véli. A megtámadott határozat jog szerint felfüggesztettnek tekintendő.

Az alkotmányos rendelkezések a törvényhozás hatáskörébe utalják a centralizáció/decentralizáció mértékének meghatározását, és az utóbbi tíz év tapasztalata azt mutatja, hogy a jogalkotó élt is ezzel a jogával; az 1991-es, majd a 2001-es helyi közigazgatásra vonatkozó törvényekkel különböző mértékű decentralizációs, majd centralizációs folyamatokat támogatott.

A 69/1991-es helyi közigazgatásról szóló törvény a korábbi, 1989 előtti tapasztalathoz képest egy decentralizációs folyamatot indított el, egyre több hatáskörrel és törvényes lehetőséggel látva el a helyi közigazgatás egységeit.

A törvény rögzíti, hogy a helyi közigazgatás működésének alapelvei: helyi autonómia, közszolgálatok decentralizálása, nagyobb horderejű döntések esetében lakossági konzultáció, törvényesség, helyi közigazgatási hatóságok választhatósága. Helyi közigazgatási egységek a községek, városok és a megyék, a törvény szerint közigazgatási szempontból mellérendeltségi viszony alakul ki a megyék és a városok/községek között a korábbi alárendeltségi viszony helyett.

Azon helyi közigazgatási egységek (pl. a székelyföldi megyék, Temes megye, Vâlcea megye egyes települései és megyei közigazgatási egységei), amelyek éltek a törvény adta lehetőségekkel és ismerték az európai országok önkormányzati gyakorlatát, 1991–2001 között egyre nagyobb mértékben működtek helyi önkormányzatokként. Gyakorlattá vált bizonyos közszolgálati tevékenységek gazdasági alapú megszervezése közhasznú vagy közcélú társaságok formájában (útépítés, egyes municípiumokban a vízellátás stb.), települési, kistérségi vagy megyei szintű fejlesztési feladatok felvállalása, önkormányzati társulások létrehozása, civil szervezetekkel való együttműködés, nemzetközi kapcsolatok fejlesztése, különböző fejlesztési projektek menedzsmentje.

Az új, 2001. évi 215-ös helyi közigazgatási törvény az 1991–2001 közötti gyakorlathoz képest lényegesen csökkentette a helyi közigazgatási egységek/önkormányzatok hatásköreit, és növelte a prefektus hatáskörét. A törvény és más, közvetett módon vonatkozó kormányhatározatok alkalmazása következtében egy erősödő centralizációs folyamat figyelhető meg a területi irányítás tekintetében Romániában.

A 215/2001-es törvény „a helyi autonómia általános rendszerét, valamint a helyi közigazgatási hatóságok szervezését és működését szabályozza”³⁴.

A törvény a helyi közigazgatás működésének alapelveit így fogalmazza meg:

„2. szakasz – (1) A területi-közigazgatási egységekben a közigazgatás a helyi autonómiának, a közszolgáltatások decentralizálásának, a helyi közigazgatási hatóságok választhatóságának, a törvényességnek és a különleges jelentőségű helyi kérdésekben az állampolgárok megkérdezésének elve alapján szervezendő meg és működik.”

A 215/2001-es törvényben megfogalmazott alapelvek megegyeznek a 69/1991-es törvény alapelveivel és részletezik az alkotmányban a helyi közigazgatásra vonatkozóan megfogalmazott alapelveket.

A törvény 3. szakasza meghatározza a helyi autonómia fogalmát, mely egyben keretet biztosít a továbbiakban az 1992–2002 között elindult regionalizációs folyamatoknak is.

„3. szakasz – (1) Helyi autonómia alatt a helyi közigazgatási hatóságok azon joga és tényleges képessége értendő, hogy megoldják és kezeljék a közügyeket, az általuk képviselt helyi közösségek nevében és érdekében, a törvény feltételei között.

(2) Ezt a jogot a helyi tanácsok és a polgármesterek, valamint a megyei tanácsok gyakorolják, mint általános, egyenlő, közvetlen, titkos és szabadon kifejezett szavazattal megválasztott helyi közigazgatási hatóságok.

(3) A (2) bekezdés előírásai nem sérthetik annak lehetőségét, hogy a lakosság véleményét népszavazás vagy a közügyekben való más közvetlen részvételi forma útján kikérjék.”³⁵

A 4. szakasz pontosítja a helyi autonómia közigazgatási és pénzügyi jellegét, terjedelmét és korlátait.

„4. szakasz – (1) A helyi autonómia kizárólag adminisztratív és pénzügyi jellegű, melyet a törvény alapján, illetve a törvény által előírt korlátok között gyakorolnak.

(2) A helyi autonómia a szervezésre, a működésre, az illetékességre és a feladatkörökre, valamint a törvény szerint a község, a város vagy az esetnek megfelelően, a megye által birtokolt források kezelésére vonatkozik.”³⁶

Annak ellenére, hogy a törvény a helyi autonómiát közigazgatási és pénzügyi jellegre korlátozza, ez a törvényes alapja az elindult regionalizációs folyamatok folytatásának.

A törvény értelmében a helyi közigazgatási hatóságok a következők:

- a helyi tanácsok;
- a polgármesterek;
- a megyei tanácsok.

³⁴ Az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége Önkormányzatokért felelős főosztálya által összeállított, a helyi közigazgatásról szóló kiadvány alapján

³⁵ Az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége Önkormányzatokért felelős főosztálya által összeállított, a helyi közigazgatásról szóló kiadvány alapján

³⁶ Az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége Önkormányzatokért felelős főosztálya által összeállított, a helyi közigazgatásról szóló kiadvány alapján

A helyi tanács feladatköre: „38. szakasz – (1) A helyi tanács kezdeményez és, a törvény betartásával, határoz az összes helyi kérdésben, kivéve azokat, amelyeket a törvény más központi vagy helyi közhatóság hatáskörébe utalt.”³⁷

A polgármester közhatalmi funkciót tölt be, a helyi közigazgatás és a helyi közigazgatási hatóságok saját szakigazgatási szervezetének a vezetője, a törvény feltételei szerint felel a helyi közigazgatás működéséért. A polgármester a község, illetve a város képviselője. A polgármester részt vesz a helyi tanács ülésein és kifejtheti álláspontját, véleményét, javaslatokat tehet a napirenden szereplő összes kérdéssel kapcsolatban. A polgármester is betölt helyi jogalkotói funkciót.

A megyei tanács, a törvény értelmében, a megye szintjén, a községi és a városi tanácsok tevékenységének összehangolására létrejött közigazgatási hatóság, a megyei közszolgálatok céljából. A megyei tanács hatásköre 1989 előtthöz képest lényegesen csökkent, miközben a települési önkormányzatok/közigazgatási egységek hatásköre növekedett.

A helyi közigazgatási hatóságok mellett működik a prefektus, akit a kormány minden megyébe saját képviselőjeként kormányhatározattal nevez ki. A kormány képviselőjének minőségében a prefektus felügyel arra, hogy a helyi tanácsok és a polgármesterek, a megyei tanácsok és a megyei tanácsok elnökei a törvénynek megfelelően fejtsék ki tevékenységüket. A prefektusok, valamint a helyi tanácsok, polgármesterek, megyei tanácsok és megyei tanácsok elnökei között nincsenek alárendeltségi viszonyok. A prefektus vezeti a minisztériumok és a többi központi szakosodott szervnek a területi közigazgatási egységekben megszervezett közszolgálati tevékenységét.

A törvény részletesen megfogalmazza a helyi közigazgatási hatóságok és a prefektus feladatait, valamennyi esetben megjegyezve, hogy ezek nem kizáró jellegűek, további vonatkozó törvények előírásainak is eleget kell tennie a helyi közigazgatási egységnek vagy a prefektusnak.

3. A területi irányítás lehetséges új szintjei és feladatkörei

Az európai uniós előcsatlakozási tárgyalások előkészítése érdekében Romániában is már 1994-től kezdődően megfigyelhetők bizonyos regionalizációs törekvések, mint az Európai Unió által támogatott innovációk.

3.1 A területfejlesztés/regionális politika jogszabályi háttere Romániában

A területfejlesztés alapokmánya Romániában a regionális fejlesztésről szóló 151/1998-as törvény, amely meghatározza a területfejlesztési politika céljait, az intézményi háttérrel, hatáskörökkel és sajátos eszközrendszerrel. A 268/2000. sürgősségi kormányrendelet módosította és egészítette ki a 151/1998-as törvényt.

A regionális politika végrehajtását megalapozó jelenlegi jogi keret ezen kívül a következőket tartalmazza:³⁸

³⁷ Az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége Önkormányzatokért felelős főosztálya által összeállított, a helyi közigazgatásról szóló kiadvány alapján

³⁸ Románia Állásfoglalása, megjelent a Magyar Kisebbség c. folyóirat VIII. Évfolyam-2003.1. számában, Kolozsváron

- 189/1998-as törvény a helyi közpénzekről, a későbbi módosításokkal és kiegészítésekkel
- 143/1999-es törvény az állami segélyekről.
- 599/2000-es kormányhatározat, mely a 143/1999-es törvény alkalmazásában használt jelentési, monitorizálási és tájékoztatási eljárásokról szól.
- 119/1999-es kormányrendelet a belső átvilágításról és a megelőzési pénzügyi ellenőrzésről.
- 60/2001-es sürgősségi rendelet a közbeszerzésekről.
- 63/1999-es sürgősségi rendelet az Európai Unió által Románia számára kiutalt vissza nem térítendő támogatások, valamint a 22/2000-es törvényben elfogadott közös finanszírozási alapok kezelésére vonatkozóan.

Románia területi szervezésére vonatkozó jogszabályok határozták meg azokat a területi struktúrákat is, melyek megfelelnek a NUTS-felosztásnak:

- NUTS1 szint: Románia
- NUTS2 szint: 8 fejlesztési régió
- NUTS3 szint: 42 megye, melyek egyben Románia területi adminisztratív struktúrájának is megfelelnek
- NUTS4 szint: nem használatos, itt lehetne elfogadtatni a kistérségi szintet, amelynek működési gyakorlata van már Székelyföldön, Szatmár és Krassó-Szörény megyékben
- NUTS5 szint: 265 megyei jogú város és város, 2868 község, mely 13092 falut tömörít.

3.2 Fejlesztési elképzelések, programok, stratégiák

A PHARE regionális fejlesztési politika program keretében készült „Regionális különbségek Romániában, 1990–1994” című tanulmány szakmai támogatást biztosított a román kormány részére a regionális fejlesztési folyamatokban való részvételének előkészítésére. A program hozzájárult a döntéshozók bevonásához a regionális fejlesztési folyamatokba és keretet biztosított a regionális fejlesztésről folyó szakmai viták részére, valamint az általános érdeklődés felkeltésére e témakör iránt.

A PHARE program keretében 1996-ban az Európai Unió és a román kormány kezdeményezésére indult Románia regionális fejlesztési politikája kidolgozásának programja, amely program eredménye „Románia regionális fejlesztési politikájának Zöld Könyve”. A Zöld Könyv által javasolt regionális politika célkitűzései: Románia felkészülése az Európai Unióhoz való csatlakozásra és a strukturális alapokra való jogosultságra; a regionális különbségek csökkentése Románia különböző régiói között; a közhivatalok tevékenységének integrálása a régiók magasabb szintű fejlesztése érdekében.

A Zöld Könyv ajánlásai alapján az 1998-ban megjelent regionális fejlesztési törvény biztosította keretek között alakult meg a megyék társulásaként a nyolc fejlesztési makrorégió Romániában, amelyeknek egyenként döntéshozó szerve a Regionális Fejlesztési Tanács, végrehajtó szerve a Regionális Fejlesztési Ügynökség. Ugyanakkor megalakult az Országos Regionális Fejlesztési Tanács, valamint az Országos Regionális Fejlesztési Ügynökség a törvény által meghatározott hatáskörökkel és feladatokkal. 1999-ben készült el az Országos fejlesztési terv és a nyolc makrorégió fejlesztési stratégiája.

giája bottom-up–up-down módszerrel. A makrorégiók fejlesztési stratégiája a megyék által szolgáltatott adatok, valamint a megyei fejlesztési stratégiák (ahol léteztek) alapján alakult ki, ezeket integrálta az Országos fejlesztési terv. A stratégiák kidolgozásakor figyelembe vették az Európai Unió és a román kormány által ajánlott fejlesztési prioritásokat, valamint a létező ágazati stratégiák (pl. energetikai, távközlési, infrastrukturális stb.) prioritásait is. A tervezési folyamat a megyék szintjéig „ment le” és az első egyik legnagyobb probléma a statisztikai adatok egyeztetetősége volt. A második probléma: a fejlesztési koncepciók elkészítéséhez rendelkezésre álló idő rövidsége miatt nagyon lerövidült a dinamikus érdekegyeztetési fázis, így a régió nagyon kevés szereplője véleményezte a fejlesztési koncepciót és stratégiát (megyei önkormányzatok, egyes helyi önkormányzatok és gazdaságfejlesztő intézmények). A regionális szintű stratégiai tervezés és programozás folyamata folytatódott 2000–2003-ban.

A regionális fejlesztési törvény egyik pozitívumának tekinthető, hogy a Regionális Fejlesztési Tanácsokban a makrorégiókat alkotó megyék prefektusai csak meghívotti státusban vehettek részt. Ez a törvényi előírás 1998–2000 között tovább erősítette a helyi közigazgatási törvény által elindított decentralizációs folyamatokat. Jelen pillanatban komoly politikai viták folynak a recentralizáció érdekében.

A fejlesztési makrorégiók Romániában jelen pillanatban nem alkotnak helyi közigazgatási egységet, és komoly politikai szándék hiányában ilyen irányú előrelépés nem is várható a közeljövőben.

A területi irányítás lehetséges új szintjei között említeném a kistérségi szintet is. Önkormányzati kezdeményezésre, a magyarországi és nyugat-európai példákat követve, Hargita, Maros és Kovászna megyében 1998–2000 között több mint 17 kistérségi társulás alakult, amelyek lefedik Hargita megye egész területét, Kovászna és Maros megye területének kb. 1/3-át. A kistérségi társulások önkormányzatok, civil szervezetek, vállalkozók és magánszemélyek önkéntes társulásaiként jöttek létre, vonatkozó törvény hiányában az érvényben lévő 1924-es társulási törvény alapján, amelyet 1998-ban módosítottak. A kistérségi társulások a térségi fejlesztési feladatok koordinációját tűzték ki célul, alapvetően a vidéki térségekben. Romániában hasonló kezdeményezés a SAPARD program előkészítése kapcsán Szatmár és Calarasi megyében született, de nem vált általános gyakorlattá országos szinten, így várhatóan a kistérségi szint sem válik a közeljövőben területi irányítási/közigazgatási szintté.

Összességében elmondhatjuk, hogy az 1992–2002 közötti időszakban a területi irányítás terén Romániában egy erős decentralizációs, majd egy hasonlóan erős, de ellentétes irányú centralizációs folyamat figyelhető meg, amelyek során új kezdeményezések is megjelentek a közigazgatási egységek szervezése és működtetése terén, de amelyek a 2002. év végére még nem váltak általános gyakorlattá Románia egész területén.

II. Innováció és az erdélyi magyarlakta régiók gazdasági átalakulása

1. Bevezető

Általánosan elfogadott, hogy az innováció a modern gazdaságok sikerének kulcsnévezője. Az OECD előrejelzései szerint az innováció 50%-ban járul hozzá a fejlett ipari országok hosszú távú gazdasági növekedéséhez. Az innováció nagyon fontos szerepet tölt be az üzleti életben is, és egyben a versenyképesség alapja, ez a legfontosabb tényezője a fokozott termelékenységnek és a komparatív előnyöknek úgy a vállalkozások szintjén, mint nemzetgazdasági szinten.

Az innovációt úgy határozhatjuk meg mint új ötletek alkalmazását a termékekben, szolgáltatásokban, ezek előállítási folyamataiban, a szervezetben, szervezésben vagy a marketingben.

Az innováció kiemelt szerepe a gazdasági növekedésben nemcsak a fejlett ipari országokban kulcsfontosságú tényező, hanem alapköve a fejlődő országok gazdasági felzárkózásának. Erdély magyarlakta vidékeinek jövője meghatározó módon összefügg az innovatív tevékenységek mennyiségével és minőségével.

A kutatás az innovációs tevékenység felmérését célozza meg az erdélyi régiókban, és ennek multiplikatív gazdasági hatását. A magyarlakta régiók gazdasági felzárkózásának és a jövőbeli európai uniós integrációra való felkészülésének elengedhetetlen feltétele az innováció nyújtotta kvalitatív lehetőségek megfelelő hasznosítása.

2. Az innováció finanszírozása

2.1 Bevezető

Az innováció finanszírozása az utóbbi időben egyike a központi fontosságú kérdéseknek az innovációs rendszerek elemzésében. Egyre több kutatás foglalkozik az innovatív vállalkozások finanszírozási lehetőségeinek vizsgálatával. Elméletileg egy innovatív tevékenységet folytató vállalatnak sok lehetősége van saját tőke szerzésére, valamint idegen források bevonására. A kutatásokban azonban egyre nagyobb súlyt képvisel a forrásszerzési lehetőségek hatékonyságának, elérhetőségének elemzése regionális, nemzeti, vagy akár világviszonylatban. Sok kutatás arra a következtetésre jutott, hogy paradox módon az innovatív tevékenységek finanszírozása az elképesztően sokféle forráslehetőség ellenére sincs megoldva. A vizsgálódások eredményei is igen sokféleképpen értelmezhetők, mivel ezen a téren világviszonylatban is adathiánnyal küszködnek a kutatók.

Az innovációs tevékenység finanszírozásának vizsgálatánál az első probléma magának a vizsgálat tárgyának a megragadása. Mit értünk innovatív tevékenységen? Elméletileg innovatív fejlesztés bárhol előfordulhat, azonban a gyakorlati eredmények azt mutatják, hogy a nagyvállalkozások környezete nem kedvező új termékek, technológiák kifejlesztésére. Általánosan elfogadott nézet, hogy a kis- és középvállalkozások (KKV), ezen belül pedig az új technológiát használó cégek (NTBF – new technology based firms) az innovatív termékek fő forrásai, ugyanakkor a fejlesztésekhez szükséges pénzügyi források megszerzése elég sok nehézséggel jár számukra, legalábbis Európában.

A KKV-k finanszírozási lehetősége és ezek szerkezete jelentősen eltér a nagyvállalatokétól. A legtöbb KKV pénzügyi forrásai saját forrásból származnak, bár ezen a csoporton belül is jelentős eltérések tapasztalhatóak a méret, kockázat, üzleti tapasztalat, tevékenységi terület, és az életciklus függvényében. Az említett tényezők közül talán a legfontosabb a vállalat életciklusa, ennek függvényében megkülönböztetünk:

- kutatási szakaszt;
- fejlesztési szakaszt;
- beindítási szakaszt;
- hasznosítási szakaszt.

A saját forrásokon kívül a KKV-k számára is elérhető pénzügyi eszközök a következő piaci szereplőktől származnak:

- család és barátok;
- informális befektetők – „business angels”;
- kockázati tőke-társaságok;
- bankok;
- közszektor;
- nemzetközi intézmények.

Az innováció finanszírozásának vizsgálatához a felsorolt forrástulajdonosok tevékenységét kell elemezni. A *saját forrás* a vállalkozóktól és alapítóktól származik. Ez a forrás nem feltétlenül pénzügyi jellegű, részét képezi a munkabérről való lemondás, az otthoni munka (bérleti költségek megtakarítása) stb.

Mivel az első két kategória (családok és barátok, informális befektetők) nem szervezett keretben tevékenykednek, ezek befektetési tevékenysége nehezen követhető nyomon, bár a kutatók többsége felismeri azt a tényt, hogy a legtöbb forrást teremtik elő a KKV-k számára. A család és barátok által biztosított források a legtöbb esetben kisméretűek, és a későbbi finanszírozási igényeket nem képesek kielégíteni. Az *informális befektetők* jómódú emberek, akik rendelkeznek szabad pénzeszközökkel és betársulnak a vállalkozásba. Többnyire helyi szinten tevékenykednek, olyan területeken fektetnek be, amelyeken jártasak, anyagi hozzájárulásukon kívül tanácsokkal és kapcsolatokkal is szolgálhatnak. Hátrányuk, hogy elég nehéz őket megtalálni, általában nem képesek a vállalkozás utófinanszírozására, amennyiben ez szükséges. Az informális befektetők csoportokba tömörülhetnek, többnyire regionális szinten. Ilyen hálózatok (BAN – Business Angel Network) elterjedtek a fejlett piaccgazdaságú országokban. A család, barátok és informális befektetők együttesen alkotják a 3F csoportot (family, friends and fools). Jelen kutatás nem foglalkozik ezzel a csoporttal, mivel tevékenységükről semmilyen információ nem áll rendelkezésre romániai szinten, ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy az ő tevékenységük elhanyagolhatóan tekinthető az innováció finanszírozásának elemzésében.

Egy nagyon jelentős csoport az innovációs tevékenységek finanszírozásában a *kockázati tőke-társaságok* (VC – venture capital). Ezek a társaságok olyan befektetési lehetőségeket keresnek, amelyekben magasak a növekedési lehetőségek. Az esetek legnagyobb részében részesedést vásárolnak a vállalkozásban, de 30%-nál nem nagyobb arányban. Ennek az előnye, hogy a vállalkozást nem terhelik költségek az új tőke miatt, a kockázati tőke-társaság pedig realizálja tőkenyerességét amikor kilép az üzletből. Hátránya a lassú döntéshozatali tevékenység, valamint egyes esetekben a magas tőkebefektetés, amelyet a méretarányból származó költségmegtakarítás indokol. A forrásnyújtást megelőzi egy nagyon alapos elemzés, amely kiterjed úgy a gazdasági kérdésekre (piaci feltételek, jövőbeli kilátások, komparatív előnyök, az üzletből való kilépés költségei, pénzügyi előrejelzések stb.), mint a jogi, technikai, szociális kérdésekre. A komplex elemzések elvégzéséhez sokszor külső tanácsadókkal szükséges együttműködni, ami pótlólagos költségeket eredményez, ennek okán csak bizonyos nagyságú ügylet fölött hatékony a kockázati tőke bevonása. A fejlett gazdaságú országokban a VC-k minimális befektetése 250 ezer dollár, ez alatt a befektetőnek nem jövedelmező a finanszírozás a fenti tényezők miatt. Az ügylet nagysága miatt a KKV-k számára sok esetben nem hozzáférhető a kockázati tőke által nyújtott forrás.

A *kereskedelmi bankok* is nyújtanak innovatív tevékenység finanszírozására forrásokat hitelek formájában. A banki hitelek egyik nagy hátránya a kamatkötelezettség, valamint a rövid lejárat, mivel a KKV-k a banki források megszerzése után kötelezve vannak a rendszeres kamatfizetésre, üzletük alakulásától függetlenül. Az innovatív fejlesztések egyik sajátossága, hogy a befektetés megtérülése időben elhúzódik, a kamatok fizetése pedig nem mindig lehetséges, a normális üzletmenet nem termel ki annyi szabad pénzáramlást, ami biztosítaná a hitelszerződés betartását. A banki és kockázati tőke források nagy előnye, amivel a többi forrás nem rendelkezik, a könnyű utófinanszírozás lehetősége. Amennyiben a vállalkozás további tőke bevonását igényli a már meglévő forrásokon felül, mindkét intézmény könnyen tud újabbakat hozzátenni. Érdekes módon a kereskedelmi bankok és a kockázati tőke-társaságok fejlődési lehetőségei el-

lentétesek egymással. Azokban az országokban, ahol erősek és elterjedtek a kereskedelmi bankok, gyengébben fejlettek a kockázati tőke-alapok, és fordítva.

A közszektor szerepvállalása az innováció finanszírozásában nagyon sokféle lehet, ezek között megemlíthjük a következőket:

- Kedvezményrendszerek – ugyanúgy vonatkoznak a különféle adók alóli felmentésre, mint az adókedvezményekre (társasági jövedelemadó, forgalmi adók, vámtarifák), vagy mint az adóalapból történő levonások szabályozására.
- Az állam által (is) finanszírozott kutatás-fejlesztési tevékenység szintén hozzájárul az innováció finanszírozásához. Kutatások bizonyítják, hogy az egyetemek és más állami kutatási intézmények k+f tevékenysége és az adott régióban levő NTBF-ek száma között egyenes arányú a korreláció³⁹
- Pályázati lehetőségeken keresztül meghirdetett vissza nem térítendő támogatás az innovatív tevékenység elősegítése érdekében.
- Hitelgarancia-programok.

A nemzetközi szervezetek által nyújtott innovációs finanszírozási források hasonlatosak az állam által biztosított pénzeszközökhöz. Ezek többnyire vissza nem térítendő források vagy hitelgaranciák formáját öltik, és meghirdetett pályázati rendszerben lehet elnyerni.

A felsorolt források nem elszigetelten külön-külön találhatók meg a gazdaságban, hanem sokkal inkább összekapcsolódva, különféle kombinációkban, tovább bővítve az innovációt elősegítő alapok sokféleségét. A leggyakrabban az állami és nemzetközi források jelentkeznek együtt, a forrás egy részét egy nemzetközi szervezet, míg a másik részét egy hazai állami szervezet biztosítja, de sok példa található a nemzetközi gyakorlatban a kockázati tőke, állami és nemzetközi szervezetek közös programjaira is, hasonló példák az informális befektetők hálózatait létrehozó és fenntartó önkormányzati programok.

A vállalkozás életciklusától függően, a felsorolt forrásoknak csak egy része szerepezhető meg. A fiatal vállalkozások (kutatás-fejlesztés szakaszban levők) leginkább saját és családi/baráti forrásokra támaszkodnak, ezeket a lehetőség függvényében kiegészíthetik állami, illetve nemzetközi szervezetek által nyújtott forrásokkal, de számukra a kockázati tőke, valamint a banki források jellemzően nem elérhetőek. A beindítási szakaszban, valamint a hasznosítás kezdetén már a kockázati tőke is egy lehetőség, de a banki források még ebben a fázisban is szűkösek, a család és barátok által biztosított források pedig már általában kimerültek. A banki forrásokra leginkább a hasznosítás középső szakaszában érdemes támaszkodni, amikor már képes a vállalkozás kitermelni a kamat- és részletfizetéshez szükséges pénzáramlást.

Az innováció finanszírozásának az elemzésére nem léteznek gazdasági mutatók, amelyek segítségével ez a jelenség megfogható, értelmezhető volna, ezért a gazdasági szektor különböző területeiről azokra az adatokra kell támaszkodni, amelyek nagyon szoros kapcsolatban vannak az innovációval. Ilyenek nagy számmal azonosíthatóak a nemzetgazdaság minden szintjén, azonban sok közülük olyan mélységű vagy felbontású információkra támaszkodik, amelyekre még a fejlett piacgazdaságú országok statisztikai hivatalai sem készítenek méréseket. Mindazonáltal találhatunk olyan területeket, amelyek statisztikai szempontból jobban feltérképezettek.

Világszinten elfogadott nézet, hogy az innovatív tevékenységeket a vállalkozások több mint 50%-ban saját forrásból finanszírozzák, de erre vonatkozó konkrét adatok-

³⁹ Liht, G. and E. Nerlinger. 1998. New Technology-Based Firms in Germany: A Survey of the Recent Evidence, Research Policy 26

kal senki sem rendelkezik. A román gazdaságban sem készült felmérés arról, hogy a vállalkozók innovatív tevékenységek finanszírozására milyen mértékben folyamodnak saját forrásokhoz és milyen mértékben támaszkodnak idegen forrásokra, mindazonáltal könnyen belátható, hogy a világszinten érvényes tendencia itt is érzékelteti hatását. És mivel az ország tőkebevonás szempontjából is jelentősen elmarad a fejlett piacgazdaságú országoktól valószínűsíthető, hogy az innováció finanszírozását is nagyrészt saját erőből oldják meg. Szintén jelentős szerepe lehet ilyen jellegű tevékenységek forrásbiztosításában a családi-baráti segítségnek, valamint az informális befektetőknek. Ez utóbbi két kategóriára sincsenek adatok.

2.2 Kutatási és fejlesztési költségek elemzése

A kutatási és fejlesztési (k+f) tevékenység, valamint az erre fordított erőforrások befolyásolják a leginkább egy nemzetgazdaság innovatív vállalkozásainak az eredményét. Ezért az innováció finanszírozásának elemzését e költségek vizsgálatával kezdjük. Az adatok értelmezéséhez figyelembe kell venni egy pár helyi sajátosságot, ezek közül is az első helyen az elmúlt években mért magas árszínvonal-növekedést. Az infláció üteme jelenleg egyre kisebb mértékű, a 2003-as évre várhatóan 14% lesz, míg az előrejelzések szerint 2004-ben az infláció egy számjegyre csökken. A második fontos tényező az elemzésben a GDP értéke, valamint ennek éves növekedési üteme.

Romániában országos szinten a k+f tevékenységre fordított kiadás 2001-ben 4,6 ezer milliárd lej nagyságú volt, ami az előző évhez képest 55%-os növekedést jelent. Első ránézésre jelentős előrelépés következett be ebben a tekintetben, még akkor is ha figyelembe vesszük a 2001-ben mért 34,5%-os inflációt is. A magas infláció a vizsgált periódusban jelentősen torzítja az adatokból levonható következtetéseket, ezért sokkal használhatóbbak a reálnövekedés adatai, amelyek a k+f kiadások reálértelmenben vett erőteljes csökkenését mutatják az 1996–2000 közötti periódusban, és csak az utolsó évben történt növekedés. Az 1996-os k+f kiadások 2001-es áron kifejezve 8895 milliárd lej értékűek, ezt a 2001-es valós k+f kiadásokhoz (4593 milliárd lej) viszonyítva látható, hogy azok mintegy felére csökkentek.

Hasonló következtetést lehet levonni, ha elemezzük a k+f kiadások arányát a GDP-ben. Ebben az esetben is érzékelhető a k+f tevékenységre fordított kiadások jelentős csökkenése, amely csak azért nem éri el a fenti megféleződést, mivel maga a GDP is csökkent a vizsgált periódus alatt. Amennyiben a viszonyítási alapot egy külföldi fizetőeszközben választjuk meg (jelen esetben USD), a levonható következtetések azonosak. A k+f tevékenységre fordított kiadások csökkentek az 1996–2000-es periódusban, az így (dollárban) mért csökkenés azonban sokkal nagyobb szóródású, mint más viszonyítások mellett tapasztalt.

A leírt tendencia remélhetőleg megállt, azaz a k+f kiadások a jövőben növekedni fognak. Erre utal a 2001-ben bekövetkezett, a növekedés irányába mutató fordulat, amely úgy reálértékben (15%), mint valutában (dollárban 16%) kifejezve jelentősnek mondható. Ez a növekedés azonban nem a gazdaságban bekövetkezett a k+f-et érintő szemléletmódváltásnak az eredménye, azaz nem a gazdasági struktúra olyan irányú változásának a következménye, amelyben a k+f tevékenység részaránya jelentősebb volna, hanem egyértelműen a GDP növekedéséből származik. A GDP 2001-es

jelentős növekedésének húzóereje valószínűleg a k+f kiadásokra is hatással volt. Ezt a megállapítást igazolja az a tény, hogy a k+f kiadások részaránya a GDP-hez viszonyítva gyakorlatilag nem módosult, és az előző évi szinten maradt. Bizonyított tény, hogy a GDP hosszú távú növekedése 50%-ban az innovatív tevékenységeknek köszönhető, amelyek viszont egyértelműen a k+f kiadásokhoz kapcsolhatóak.

Összegzésként elmondható, hogy Romániában a GDP növekedése nem a kutatási és fejlesztési tevékenység erősödésének köszönhető, hanem ellenkezőleg, a kutatási és fejlesztési tevékenység növekedése a GDP növekedésének tudható be.

A k+f tevékenységben bekövetkezett változások megértéséhez szükséges ezeknek a finanszírozási források szerinti vizsgálata. A k+f tevékenységet finanszírozási forrás szerint hat nagy csoportba sorolhatjuk, így a gazdasági szféra, az állami szektor, a felsőfokú tanügyi intézmények, a saját források, a külföldi források és az egyéb források által finanszírozott k+f tevékenységet fogjuk megvizsgálni.

A források szerkezetét tekintve megállapíthatjuk, hogy a belső források az 1998-as 98%-ról 2001-re 92%-ra csökkentek, helyüket átvették a külföldről bevont alapok. A külföldi alapok részaránya várhatóan emelkedni fog, egyrészt a külföldi tőke bevonásával, másrészt az Európai Unióhoz csatlakozás elősegítését célzó külföldi támogatások növekedésével. Minthogy a külföldi tőke áramlása erősen konjunktúrafüggő, ennek alakulása nem látható előre, ellenben az Európai Uniótól kapott támogatások biztosan emelkedni fognak az elkövetkező években, tovább csökkentve a belső források arányát a kutatási és fejlesztési tevékenységek finanszírozásában.

A belső források szerkezeti megoszlásának vizsgálatából kitűnik, hogy a k+f kiadások csökkenése elsősorban az állami szektor által finanszírozott k+f tevékenység jelentős visszaesésével magyarázható, mivel ennek aránya az 1996-os 55%-ról 2001-re 43%-ra zsugorodott. Hasonlóképpen csökkent a gazdasági szektor által finanszírozott k+f tevékenység: 23%-ról 16%-ra. Jelentős növekedés következett be a saját forrásokból megvalósított k+f tevékenységekben, hiszen ezek részaránya az 1996-os 17%-ról 29%-ra emelkedett. A fenti adatokat nem feltétlenül kell rossz előjeleknek tekintnünk, hiszen lehetséges magyarázatként elfogadhatjuk, hogy a privatizáció hatására egyes vállalatok, amelyek k+f tevékenységét korábban állami forrásból finanszírozták, most saját forrásból saját maguk valósítják meg ezt. Ellenben a k+f tevékenységet összességében tekintve továbbra is jelentős visszaesés tapasztalható, ami viszont hátróztan kedvezőtlen gazdasági jelenség, bármely országról legyen is szó.

2.3 Állami intézkedések az innováció finanszírozása érdekében

Ebben a részben az állam által finanszírozott innovációs tevékenység, és az államnak az innováció finanszírozása érdekében hozott intézkedései kerülnek röviden bemutatásra.

Az első és egyik legfontosabb állami beavatkozás az innovatív vállalkozások finanszírozásának segítésére a megfelelő törvényalkotás. Mint minden piacgazdaságra átálló ország, Románia törvényei sem voltak összhangban az innovatív vállalkozások valós igényeivel, de az átmenet korai (1990–1997) periódusában sem igazán történtek olyan intézkedések, amelyek különösebb hangsúlyt helyeztek volna erre a problémára. Tulajdonképpen 1999-ben kezdődött el egy szemléletváltás, amikor több intézkedést is hoztak kifejezetten a kis- és középvállalkozások finanszírozási lehetsé-

geinek kibővítésére. Ebben az évben hoznak létre egy alapot, amelynek célja hitelek biztosítása eme vállalkozások számára, valamint egy másikat, amelynek célja az innovatív tevékenység serkentése. Mindkét fent említett alap forrásokat kapott az állami költségvetésből, mégpedig 2002-ben a hitelgaranciára 144 milliárd lejt szántak (4,4 milliárd dollár), míg az innováció elősegítésére 322 milliárd lejt (9,7 milliárd dollár). Sajnos az utóbbi alap 2003-ban már államilag nem támogatott, legalábbis az állami költségvetési tervből kimaradt.

Az államilag finanszírozott programok és törvényalkotói intézkedések közül a jelentősebbek a következők:

- Kis- és középvállalkozások menedzsmentjének oktatása, továbbképzése, valamint e cégeknek nyújtott tanácsadás. A program az ilyen jellegű költségek 60%-ára állami fedezetet nyújt, míg a maradék részt saját forrásból kell biztosítaniuk a kis- és középvállalkozásoknak. A program érvényességi periódusa 2002–2005, és egy vállalkozás maximum 80 millió lejt (2500 dollár) támogatásban részesülhet.
- EMPRETEC nemzetközi program, amelynek keretében a kis- és középvállalkozások menedzseri továbbképzésben (üzletterv-készítés, menedzserképzés, finanszírozási források azonosítása stb.) részesülnek. A programot 2001 decemberében indították.
- Cégbejegyzés egyszerűsítése – a 2002-ben hozott törvény megteremtette a lehetőséget a bejegyzési folyamatok leegyszerűsítésére, mivel minden alapítási eljárást ugyanabban az irodában lehet lebonyolítani, csökkent a szükséges okiratok száma, és a formanyomtatványok az interneten is megtalálhatóak.
- Mikrovállalkozások adózása – a 2001-es törvény szerint az ebbe a kategóriába tartozó vállalkozások (alkalmazottak száma 1–9 között, éves forgalom 100 ezer euró alatt) adókötelezettsége a bevételek 1,5%-a, az addigi, a nettó jövedelem 25%-a helyett. A törvény következményeként leegyszerűsödtek a könyvelési nyilvántartások, nagyobb lett a fiskális fegyelem (nincs szükség a „különböző költségek” felhalmozására). A törvény előnyben részesíti azokat a vállalkozásokat, amelyek magas hozzáadott értékű termékeket állítanak elő, illetve a szolgáltatással foglalkozó cégeket.
- Általános forgalmiadó-kedvezmények a kis- és középvállalkozások beruházásaira, függetlenül attól, hogy a beruházási jellegű javak belföldről vagy külföldről származnak. A kedvezmény az áfa-kötelezettség maximum 12 hónapos felülgesztését jelenti.
- Nemzeti Hitelbiztosítási Alap a Kis és Középvállalkozásoknak – az alap a KKV-k által felvett hiteleknek a 60–80%-ára nyújt garanciát attól függően, hogy újonnan alapított a vállalkozás vagy régi, illetve hogy beruházás magvalósítására vagy a működőtőke biztosítására veszi fel a hitelt. A felvett hitel nem haladhatja meg a 300 ezer eurót. Az alap a 2006. év végéig 800 milliárd lejjel fog rendelkezni (2003-as árfolyamon ez 22 milliárd euró).
- Vissza nem térítendő támogatás az újonnan alapított és a mikrovállalkozásoknak – ezt a programot a 2002–2005-ös periódusra hozták létre. A termelésben és szolgáltatásban tevékenykedő újonnan alapított és mikrovállalkozások számára beruházási tevékenység elősegítését célozza meg. A program két részből áll: egy vissza nem térítendő támogatás a beruházás maximum 40%-áig, de

nem több, mint 20 ezer euró; valamint egy bankhitel, amely a beruházási projekt legfeljebb 45%-a, tehát a kedvezményezettnek a beruházás megvalósításához, a legjobb esetben, 15% saját forrással kell hozzájárulnia.

- Kedvezményes kölcsönfelvételi lehetőségekben részesülhetnek mindazok a kis- és középvállalkozások, amelyek új munkahelyet teremtenek, és ezek felét munkanélküliek alkalmazásával töltik be. 2001-ben ennek a programnak a keretében 1 milliárd lej felhasználásával 13 ezer munkahely létesült, a 2002-es évben pedig egy munkahely létesítésére 75 millió lej lett előirányozva. A kedvezményes hitelek odaítélésénél előnyben részesülnek a jogi személyiséggel rendelkező fizikai személyek és azok a munkanélküliek, akik vállalkozást alapítanak.
- A munkanélkülieket alkalmazó vállalatok fél évre az 5%-os munkanélküli járulék helyett csak 4,5%-ot fizetnek.
- A Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank (IBRD) által nyújtott hitel a román állam számára, amelynek célja kedvezményes kamattal melletti vagy kamat nélküli hitelek nyújtása kis- és középvállalkozások, családi vállalkozások, fizikai személyek számára, akik egy életképes vállalkozásba szeretnének kezdeni. A hitel maximum 10 ezer euró lehet, a program keretösszege pedig 12 millió USD.
- Nemzeti program a technológiai és üzleti inkubátorok létrehozására és fejlesztésére – amelynek kiemelt célja az innovatív tevékenységek elősegítése a KKV-k keretein belül. Az inkubátorok különböző szolgáltatásokat nyújtanak a KKV-knak, mint például: termelési kapacitások biztosítása hozzáférhető áron, a termelés számára közszolgáltatások biztosítása (elektromos energia, víz, gáz, csatornázás), igazgatási, titkársági, őrzési szolgáltatások, tanácsadás (marketing, üzletiterv-készítési, jogi, számviteli), nemzeti és nemzetközi kapcsolatépítések segítése stb.

2.4 Nemzetközi intézmények szerepvállalása az innováció finanszírozásában

Az innovatív vállalkozások finanszírozási problémái világszerte általánosak. Ezek a vállalkozások fontos szerepet játszanak a világgazdaság fejlődésében, ugyanakkor a finanszírozási lehetőségeik igencsak korlátozottak, így a közösségi szféra beavatkozása ennek a piaci kudarcnak a leküzdésére piaccgazdaságilag is indokolt. Az elmúlt időszakban sok olyan nemzeti és nemzetközi intézményt alapítottak, amelyek kiemelt célja a fent említett piaci kudarcok csökkentése, vagy megszüntetése.

A romániai vállalkozások finanszírozási forrásaihoz alapvetően három nemzetközi intézmény járul hozzá, mégpedig az Európai Unió, a Világbank és az Európai Fejlesztési és Újjáépítési Bank. Az Európai Unió szerepvállalása különböző programokon/szervezeteken keresztül valósul meg, mint például PHARE, BEST, SAPARD.

A PHARE-programok keretében nyújtott finanszírozások közül kettőt vizsgálunk meg. Az első program 1998-ban kezdődött, és a helyi kezdeményezések, turizmus, valamint a humán erőforrás fejlesztését tűzte ki célul.

A PHARE által nyújtott finanszírozás a fenti esetben nem feltétlenül az innovatív programokat részesítette előnyben, legalábbis a meghirdetésben nem szerepelt ilyen jellegű kité-

tel, ellenben a 2000–2002-es PHARE-program már kifejezetten a KKV-kat célozza meg. Költségvetése 12,95 millió euró, amit a román állam és a PHARE 50-50%-ban finanszíroz.

Az Európai Unió által fenntartott BEST (Business Environment Simplification Task Force) program Romániában 2002-ben indult be és 2005-ig fog tartani. A program keretében működik a Pénzügyi Eszközök Komponens, amely a KKV-k finanszírozását igyekszik elősegíteni, alapítási, indulási finanszírozási lehetőséget biztosítva, valamint hitelgarancia-szolgáltatásokat is tartalmaz.

A nemzetközi intézmények programjainak legtöbb esetben belföldi társfinanszírozójuk van. Ezek lehetnek egyszerű ügyletlebonyolítók, garanciavállalók, de akár betársulhatnak hitelek vagy vissza nem térítendő támogatások nyújtásával. A kereskedelmi bankok sok esetben társulnak nemzetközi intézményekkel és ők vállalják magukra az ügyletek lebonyolítását, valamint hiteleket is nyújthatnak a nyertes pályázóknak. Ilyen kis- és középvállalkozások részére biztosított finanszírozási konstrukciók szinte minden kereskedelmi bankban találhatóak, ezek összértéke a következő években eléri a 235 millió eurót, amelynek összetevői: 136 millió euró hitel az Európai Uniótól, 3 millió vissza nem térítendő támogatás szintén az Európai Uniótól, valamint 96 millió euró hitel a kereskedelmi bankoktól. Ezek a konstrukciók általában beruházási tevékenység finanszírozását célozzák, és a megvalósítandó projektek összértékének 60-85%-át jelentik, a többit a vállalkozások saját forrásból biztosítják.

A másik igen gyakori társulási forma az állami szervezetek és a nemzetközi intézmények közös programjai, ebben az esetben már mindkét fél biztosít vissza nem térítendő támogatást a nyertes pályázó vállalkozásoknak, magánszemélyeknek. Ilyen programok révén az elkövetkező években (2004–2007) összesen 50 millió euró vissza nem térítendő támogatáshoz fognak jutni a kis- és középvállalkozások.

2.5 A bankok és a kockázati tőke

Fejlett piacgazdasággal rendelkező országokban ezek az intézmények teremtik elő az innovációs tevékenységek finanszírozási szükségleteinek nagy részét. Érdekes jelenségként figyelték meg, hogy ahol a banki tevékenység sokrétű, ott a kockázati tőke nem képes jelentős térhódításra. Alapvető probléma ez az Európai Unióban, ahol nagyon erős univerzális bankok fejtik ki tevékenységüket, és visszaszorítják a kockázati tőke fejlődését, ellentétben az Amerikai Egyesült Államokkal, ahol a törvények nem engedik univerzális bankok létrejöttét, és a kockázati tőke-társaságok erősek. Romániában is egy erős banki szektor van jelen, amely átörökölte a hitelezési tevékenység lebonyolítását, akadályokat gördítve ezzel a kockázati tőke térhódítása elé. A kockázati tőke-társaságok inkább nemzetközi intézmények támogatása mellett jöttek létre, de tevékenységük jelenleg csekély hatással van a gazdaságra.

A kockázati tőke-befektetés jelenleg igen fiatal tevékenységnek számít Romániában. A rendelkezésre álló kockázati tőke nagymértékben a nyugati befektetési intézményektől függ, elemzések szerint összege nem haladja meg a 300 millió dollárt. Ezen belül a finanszírozott tevékenységek szerkezetéről azonban nem áll rendelkezésre információ. A kockázati tőke-társaságok közül egyre aktívabbak azok, amelyek regionális szinten fejtik ki tevékenységüket, mindemellett nincs jelentős verseny ezen a téren, és a befektetők kerülnek a hosszú távon megtérülő projekteket.

A kockázati tőke fejlődése előtt jelentős akadály a tőkepiacok gyengén fejlettsége (alacsony likviditás, portfólióbefektetők alacsony érdekeltsége), korlátozva ezáltal a befektetésből való kilépési lehetőségeket. Az előrejelzések szerint a helyzet javulása 3-4 éven belül következhet be.

A legfontosabb kockázati tőke-befektetők a következők:

- ROMANIAN POST PRIVATIZATION FUND – az EBRD, az EU és a GED Capital Development által létrehozott alap, amely a középvállalkozások finanszírozását célozza meg 300 ezer és 3 millió 500 ezer dollár közötti részesedéssel.
- DANUBE FUND – EBRD és Alpha bankcsoport (Görögország), 1 millió dolláros átlagos részesedést vállal kis- és középvállalkozásokban.
- ROMANIAN INVESTMENT FUND – az Alliance Capital és a CA-IB Investment Bank (Ausztria) által létrehozott alap 1 és 7 millió dollár közötti részesedéssel, az egyetlen tőzsdén bejegyzett alap.
- AIG NEW EUROPE FUND – az American International Group által létrehozott alap, 1–30 millió dolláros részesedést vállal a finanszírozott vállalatokban.
- ORESA VENTURES – közép- és kelet-európai kockázati tőke-társaság, amely legkevesebb 500 ezer dolláros befektetéseket finanszíroz.
- ROMANIA AND MOLDOVA DIRECT FUND – az International Equity Partners (USA) által finanszírozott alap, célkitűzései között szerepelt a vállalkozások beindításának a finanszírozása is (start-up finanszírozás), a befektetett tőke 1 és 3 millió dollár között változik.

A létező kockázati tőke-társaságok által finanszírozható összegek nagysága az esetek többségében meghaladja az innovatív vállalkozások számára szükséges mértéket, jelentős akadályt képezve ezáltal a kis- és középvállalkozások forrasszerzési lehetőségei előtt. Emiatt sok vállalkozás nem tekinthet úgy a kockázati tőkét befektető társaságokra, mint reálisan elérhető társfinanszírozókra. A kockázati tőke kezelői részéről azonban indokolt a megfelelően nagy üzletekbe való betársulás, mivel a kezelési és adminisztrációs költségek csak így csökkenthetőek le.

Ezt a tényt támasztja alá az elemzés is, amelyet Közép- és Kelet-Európa országokban végeztek a kockázati tőke szerepéről az innovatív vállalkozások finanszírozásában. A kutatás és fejlesztés szakaszban levő vállalkozásokba fektetett kockázati tőke minden országban jelentéktelennek tekinthető, ezek közül is kiemelkedik Románia, ahol ilyen jellegű befektetések nem voltak ez idáig.

A beindítási szakaszban levő (start-up) vállalkozások által kapott tőke 2001-ben jelentősen növekedett a 2000-es esztendeihez képest szinte minden országban, kivéve Romániát, ahol ez a növekedés reálértelemben nem következett be. A romániai 5 projekt 2001-ben elhanyagolható a magyar, lengyel, cseh projektekhez képest, még akkor is, ha az előző évhez viszonyítva a projektek száma 66%-kal nőtt. Jelentős változások csak a hasznosítási szakaszban levő vállalatok finanszírozásában következtek be, e téren a projektek száma látványosan megugrott Romániában, a 2000-es 19-ről 2001-ben 88-ra. Látható azonban az is, hogy a projektekbe fektetett tőke mennyisége nem nőtt jelentősen, ami azt jelenti, hogy a projektek átlagos értéke csökken. Ezt kedvező jelnek lehet tekinteni, mert ahogy csökkenek az üzletméretek, úgy nőnek az innovatív vállalkozások lehetőségei finanszírozási szükségleteik kielégítésében.

A román bankszektor napjainkban mélyreható átalakuláson megy keresztül. Nagy nemzetközi pénzintézetek nyitnak új képviselői irodákat és helyi kis bankok

jönnek létre, hozzásegítve az országot egy erős bankrendszer létrejöttéhez. Az elmúlt időszakban és jelenleg a bankok nem nyújtanak hitelt közép- vagy hosszú lejáratra, illetve beruházási célra. A gazdasági helyzet általános javulásával ezen a téren is változás várható. Egyre több bank veszi észre, hogy a kis- és középvállalkozási szféra nagy lehetőségeket rejt magában, és olyan banki termékek kidolgozására törekednek, amelyek ezen szektor igényeit is kielégítik. A kis- és középvállalkozásoknak nyújtott hitelekre vonatkozóan még nem állnak rendelkezésre adatok, a Román Nemzeti Bank statisztikáiban nincsenek külön feltüntetve az ennek a szektornak nyújtott hitelek.

2.6 Következtetések

Kutatási célunkat, az innovatív vállalkozások finanszírozását illetően megállapítható, hogy jelentős lemaradás észlelhető a román gazdaságban, sőt egyes nézőpontok szerint a helyzet idővel tovább romlik. Az innovatív tevékenységet megvalósító kis- és középvállalkozások elég nehéz helyzet előtt állnak, ha saját forrásaikból nem képesek fedezni finanszírozási szükségleteiket. A fentiekben leírt lehetőségek sok esetben inkább csak mint meghirdetett programok tekinthetők. A gyakorlatban nehezen elérhetőek; a túl nagy méretű üzlet, a hiányos menedzseri képességek, illetve a nehézkes adminisztráció miatt.

A helyzet sok tekintetben változott 2002-ben, és az egyre valószínűbb európai uniós csatlakozás még további változásokat fog eredményezni, úgy a jogi, mint a finanszírozási lehetőségeket illetően. Ezt igazolják a szaporodó EU-programok, a bankok bővülő termékskálája, a kockázati tőke térnyerése.

Az elemzés javítása érdekében szükséges lenne egy régiószintű mélyebb kutatás, amely a különböző régiókban előforduló finanszírozási lehetőségeket és eredményeket vizsgálná. Egy ilyen elemzés elkészítéséhez olyan jellegű információk szükségesek, amelyek jelenleg nem állnak rendelkezésre, egyetlen állami intézmény, bank, kockázattőke-társaság sem közöl ilyen bontásban adatokat a tevékenységéről.

3. A romániai régiók területi versenyképessége

3.1 Bevezető és elméleti vonatkozások

Az erdélyi magyarság jövője szempontjából kimagasló fontosságú az erdélyi régiók gazdasági felzárkózása és a három erdélyi régió versenyképességének javulása úgy a romániai, mint az európai unióbeli régiókkal történő összehasonlításban.

E fejezet keretében az egyes romániai fejlesztési régiók versenyképességének vizsgálatát tűztük ki célul. A területi egyenlőtlenségek többdimenziós, idő- és helyspecifikus jellege, valamint a napjaink szakirodalmában használt mutatórendszerek változatossága szabadságot biztosít egy releváns mutatórendszer kialakításához. A régiók közti egyenlőtlenségek feltárásához olyan indikátorrendszert választottunk, amelynek megállapításai a romániai strukturális változások realitásain alapulnak, figyelembe véve a szakirodalmi ajánlásokat⁴⁰. Elemzésünkben a Románián belüli területi egyenlőtlenségek vizsgálatára helyeztük a hangsúlyt. Az elemzést regionális (NUTS2-es) szinten végeztük, azonban néhány mutató alakulására megyei (NUTS3-as) szinten utalunk, elsősorban olyan versenyképességi kulcsproblémák esetén, mint amilyen az IT-alapú aktivitások területi megoszlása, vagy a fontosabb felsőoktatási központok lokalizálása.

Az elemzést a = 1995 és = 2000 közötti periódusra terjesztjük ki, de helyenként utalunk – információ megléte esetén – a 2001-es és 2002-es helyzetre is.

Az indikátorrendszert, amely a romániai régiók versenyképességét hivatott jellemezni, négy mutatócsoport segítségével építettük fel:

1. A gazdasági fejlettséget és életszínvonalat jellemző mutatók
2. Munkatermelékenységet jellemző mutatószámok
3. Munkaerő-foglalkoztatás mutatószámai
4. Az innovációs tevékenységek intenzitását és az információs társadalom fejlettségét jellemző mutatószámok

3.2 A romániai fejlesztési régiók versenyképességének komparatív elemzése

3.2.1 A romániai régiók gazdasági fejlettségét és életszínvonalát jellemző mutatók változásai az átmenet időszakában

A GDP eloszlásának régiók közti és időbeni összehasonlításából kitűnik a Bukaresti régió térnyerése. A 2000-es évben a GDP 21%-át termelte a fővárosi régió, szemben az 1995-ös 14,15%-kal. A 33%-ban magyarok által lakott Középső régió megtartotta és

⁴⁰ Berek Katalin, Nemes József: „Területi egyenlőtlenségek új indikátorainak és értékelési módszereinek lehetőségei”, 2002. www.vati.hu/doctar/tervezes/ujindikator.pdf

enyhén növelte (12,66%-ra) GDP-részesedését, míg a másik két erdélyi, az Északnyugati, illetve a Nyugati régió térvészése mérsékelt (11,92%-ról 11,82%-ra, illetve 9,98%-ról 9,36%-ra). Sokkal inkább a moldvai és a havasalföldi (Déli, Északkeleti, Délkeleti és Délnyugati) régiókban hangsúlyozott az országos GDP-ből való részarányvesztés.

A tanulmányozott 1995–2000-es időszakban csupán két régióban történt növekedés a népesség részarányában az összlakossághoz képest, melyek közül kiemelkedő az Északkeleti régió részarányának növekedése. Az erdélyi régiók közül a legjelentősebb részaránybeli visszaesés a Nyugati régióban mutatható ki, a részaránycsökkenés mértéke megegyezik a fővárosi régióéval. A népességeloszlás területi változása kedvezőbb demográfiai folyamatokra utal a két erdélyi (Északnyugati és Középső) régióban, mint a havasalföldi (Déli, Délnyugati), de kedvezőtlenebbekre, mint a moldvai (Északkeleti, Délkeleti) régiókban.

Megállapítható, hogy az országos GDP régiók szerinti szerkezete lényegesen nagyobb módosulásokon ment át, mint az összlakosság régiók szerinti eloszlása. E megállapításból kiindulva kijelenthető, hogy az egy főre jutó GDP relatív változásai sokkal inkább a regionális GDP relatív változásai következményének tekinthetők, mint a relatív regionális népességváltozásokénak.

A gazdasági jólétszintet, fejlettségi szintet, életszínvonalat jellemző, egy lakosra jutó GDP alapvető versenyképesség-megítélési kritérium. Az egy főre jutó regionális GDP országos átlaghoz viszonyított arányának vizsgálata során úgy 1995-ben, mint 2000-ben a Bukaresti régió emelhető ki, ahol 2000-re az egy főre jutó GDP az országos átlag 200%-a fölé emelkedett, míg 1995-ben csupán 137,63% volt ez az arány.⁴¹ A fővárosi régió után az erdélyi régiók helyzete tekinthető a legkedvezőbbnek, úgy 1995-ben, mint 2000-ben, az országos átlag körüli egy lakosra jutó GDP-értékekkel. A három erdélyi régió közül a Nyugati régióban csökkent a leginkább az egy főre jutó GDP az országos átlaghoz viszonyítva. A 2000. évre a Középső régió átvette a második helyet a ranglistán, az országos átlag 107,51%-ával, enyhén javítva ezzel az 1995. évi 107,01%-os értéken. Az Északnyugati régió esetében enyhe visszaesés mutatható ki: az országos átlag 93,74%-áról 93,25%-ára csökkent az egy főre jutó GDP. Mérsékeltbb csökkenési ütemének köszönhetően az Északnyugati régió 2000-re megelőzte az 1995-ben még magasabb egy főre jutó GDP-vel rendelkező havasalföldi (Déli, Délnyugati) és dél-moldvai (Délkeleti) régiókat. Tovább romlott a helyzet a már 1995-ben leszakadni látszó észak-moldvai (Északkeleti) régióban, továbbra is itt a legalacsonyabb az egy főre jutó GDP-érték.

3.2.2 Regionális munkatermelékenységi különbözőségek és ezek változásai

A munkatermelékenység gyakran döntő módon határozza meg a területi gazdasági versenyképességet. Véleményünk szerint két terület egység gazdasági versenyképességének összehasonlítása esetén előnynek számít, ha:

- az egyik kevesebb alkalmazottat foglalkoztatva hozza létre ugyanazt a hozzáadott értéket;

⁴¹ Vincze Mária, Varvari Stefana, Györfly Lehel: Regional differences of labor productivity by main activities of economy, Studia Universitatiea Babeş-Bolyai Oeconomica, XLIX, 1, 2003-09-01

- az alacsony termelékenységű ágazatokban alacsony a foglalkoztatottság;
- a területen belül alacsonyak az ágazatok közötti munkatermelékenységi különbségek, illetve ezek a különbségek kisebb számú foglalkoztatottat érintenek.

Az egy foglalkoztatottra jutó bruttó hozzáadott érték országos átlaghoz viszonyított arányának alakulása arra enged következtetni, hogy Romániára az átmenet éveiben nem a kiegyensúlyozott fejlődés, hanem sokkal inkább a társadalom egyre hangsúlyozottabb polarizálódása jellemző, úgy területi, mint ágazati viszonyításban.

Az egy foglalkoztatottra jutó bruttó hozzáadott érték országos átlaghoz viszonyítása kiemeli a főváros megerősödött vezető pozícióját. Az arány 1995 és 2000 között 137,3%-ról 218%-ra nőtt. Csökkenés és az országos átlagtól való gyors távolodás mutatható ki a két moldvai (Északkeleti és Délkeleti) régiókban, illetve a két havasalföldi (Déli, Délnyugati) régióban. Az erdélyi régiók országos átlaghoz viszonyított helyzete e tekintetben már jobbnak mondható, az átlaghoz viszonyított munkatermelékenység csökkenése ellenére. A romlás üteme lassabb, mint a Kárpátokon kívüli, nem fővárosi régiók esetében. E tendenciák következtében az Északnyugati régió a romániai régiók egy foglalkoztatottra jutó bruttó hozzáadott érték szerinti rangsorában az 1995. évi hetedik helyről 2000-ben a negyedik helyre ugrott.

Jelentős változások történtek az egyes régiók ágazati munkatermelékenységében.

A mezőgazdasági munkatermelékenység országos szinten az átlag 60,3%-ról 29,9%-ra csökkent, az ipari 121,6%-ról 131,3%-ra, a szolgáltatásoké 121%-ról 161,4%-ra növekedett. Hasonló tendencia érvényesült a régiók ágazatai szintjén is.

A változások a népesség egyes rétegei közötti jövedelem- és életszínvonalbeli különbségek növekedését vetítik előre.

A mezőgazdasági munkatermelékenység csökkenése, az ipari munkatermelékenység enyhébb, a szolgáltatások munkatermelékenységének erőteljesebb növekedése jellemző valamennyi régióra.

A 2000-es évben a három erdélyi régió mezőgazdasági munkatermelékenysége a legnagyobb, az országos átlag munkatermelékenység 39,9%, illetve 36,9%-ával különösen a Középső és a Nyugati régió mutat magasabb értékeket más régiókhoz viszonyítva. E két régió mezőgazdasága 1995-ben még az átlag-munkatermelékenység 76,6%, illetve 77%-ának megfelelő szintet volt képes elérni. Az Északnyugati régió esetében az említett arányszám 59,7%-ról 29,2%-ra csökkent. Hasonló tendenciák érzékelhetők a nem erdélyi régiókban is, a mezőgazdaság termelékenységének és ezen keresztül az ágazat versenyképességének a csökkenéséről beszélhetünk.

Az 1995 és 2000 közötti időszakban az ipari munkatermelékenység minden régióban növekedett az országos átlag munkatermelékenységhez viszonyítva. Különösen a fővárosi régió ipara esetében látványos ez a növekedés, a nemzetgazdasági átlag 144,2%-áról 183,1%-ára. Hasonlóképpen jelentős növekedés történt a Délnyugati régióban, itt 138%-ról 161,1%-ra növekedett ez az arány. A fennmaradó hat régió esetében az ipari munkatermelékenység mérsékelt növekedése mutatható ki az országos átlag munkatermelékenységhez képest.

Minden régió esetében igaz, hogy a szolgáltatási szektorban a leglátványosabb az országos átlaghoz viszonyított munkatermelékenység-növekedés. A Bukaresti régió szolgáltatási ágazatában egy foglalkoztatottra két és félszer annyi megtermelt hoz-

záradott érték jut, mint átlagosan egy romániai foglalkoztatottra, az 1995-ös 1,44-szerrel szemben. E tekintetben a Bukaresti régiót a három erdélyi régió követi 2000-ben (sorrendben az Északnyugati, a Nyugati, majd a Középső). Megjegyzendő, hogy a régiók szolgáltatási ágazatának munkatermelékenységi rangsorában a Nyugati régiót 1995-ben még mindegyik régió megelőzte az Északkeletin kívül, az Északnyugati régió a negyedik, a Középső régió pedig a második helyet foglalta el. Az erdélyi régiók szempontjából az, hogy a magas hozzáadott értéket előállító szolgáltatási ágazat munkatermelékenységét tekintve nőtt a lemaradás a fővároshoz viszonyítva, versenyképesség-csökkenési, az pedig, hogy más romániai régiókhoz viszonyítva pozíciójavulás mutatkozik, versenyképesség-növekedési tényként értelmezhető.

Felvetődik viszont a kérdés, hogy mennyire fontos egy adott termelékenységű ágazat egy régióban?

Első lépésben értékeltük az egyes régiók ágazatai által biztosított munkahelyeket aszerint, hogy az országos átlagnál hányszor nagyobb munkatermelékenység jellemzi.

Az egy lakosra jutó ekvivalens munkahelyszám a Bukarestin kívül minden régióban csökkent 1995 és 2000 között. Ez azt jelenti, hogy a fővároson kívüli régiók egyre kevésbé képesek „értékes” – azaz magas munkatermelékenységű – munkahelyeket biztosítani. Az 1995-ös évben még a Középső régió helyzete a harmadik legelőnyösebb, a Nyugatié a második. E két régió 2000-re helyet cserélt az egy főre jutó ekvivalens munkahelyszám szerinti rangsorban. Mivel a mutatószám romlásának üteme lassúbb volt, mint az Erdélyen kívüli régióké, az Északnyugati régió 2000-re a negyedik legelőnyösebb helyet foglalta el. Az Északkeleti régió egyre inkább leszakadni látszik, de a Déli, a Délkeleti és a Délnyugati régiók esetében is rossz előjel a romlás gyors üteme. Országos szinten is csökkenés tapasztalható, az összfoglalkoztatottak számának csökkenésével párhuzamosan.

Az említett mutató értelmezésénél szem előtt tartottuk az előfordulások gyakoriságával súlyozott termelékenység variációs koefficiensét, mint a régión belüli egyenlőtlenséget kvantifikáló mutatót. A belső egyenlőtlenségek növekedése tapasztalható minden régióban. Különösen két erdélyi, a Középső és a Nyugati régióban kedvezőtlenek a változások, bár így is ez a két régió követi a fővárosit a belső homogenitás szempontjából kedvező helyzetek rangsorában. E három régióban a mezőgazdasági ágazat alacsony munkatermelékenysége a foglalkoztatottak (és végső soron a népesség) kisebb részét érinti, így a régiókon belüli egyenlőtlenségek is kisebbek.

Az Északnyugati régió esetében a belső ellentétek az országos átlag szintjén maradtak. A havasalföldi, nem fővárosi (Déli, Délnyugati) régióknál mutatható ki a legnagyobb belső egyenlőtlenség.

3.2.4 Innovációs tevékenység és információs társadalom

3.2.4.1 A romániai szoftver- és számítástechnikai szolgáltatások piacának általános tendenciái és a szereplők területi megoszlása

Egy helyi gazdaság erőssége döntő módon függ az előállított, felhasznált és megosztott tudástól. A romániai Nemzeti Statisztikai Hivatal az IT alaptervékenységű vállalkozásokról viszonylag szegényes adatbázist közöl, ezért elemzésünkben elsősorban a

román szakpublicisztika tanulmányaira támaszkodtunk, Mircea Vuici az *E-finance* című szaklapban megjelent cikkeit és számításait véve alapul.⁴² Az elemzésben használt adatok elsődleges forrása a Számítástechnikai Intézet éves statisztikai kimutatásai. Az intézet több mint 5000 olyan vállalkozás gazdasági helyzetét és eredményeit elemzi, amelyek a számítástechnika területén tevékenykednek.

A szoftverek és számítástechnikai szolgáltatások, illetve a hardverek piaci elemzésének alanyait azok a cégek képezték, amelyek tevékenysége a nemzeti számlának megfelelő „Informatika és társult tevékenységek”.

Egyetértés van a szakirodalomban a szoftver és IT-szolgáltatások piacának bővülését illetően, bár a bővülés mértékéről beszámoló adatok forrásonként különböznek.

Romániában a szoftver és IT-szolgáltatások piacát jellemző bővülés – mint általános tendencia – tetten érhető az alfejezet bevezetőjében megjelölt forrás alapján is. Országos szinten vizsgálva a piacot, az egységek száma 2000 és 2001 között 21%-kal növekedett, és elérte a 4864-et. A növekedés mértéke 132%, ha az 1997-es évet vesszük viszonyítási alapul. Hasonló mértékű az alkalmazottak számának növekedése: 26%-os, illetve 125%-os a 2000-es, illetve az 1997-es évhez képest. Megjegyezzük, hogy 2001-ben 16 ezer 530 volt az összes alkalmazotti létszám.

A termelés értékében (234 303 ezer USD), akárcsak az üzleti forgalom értékében (350 222 ezer USD) jelentősebb a növekedés. Egyetlen év alatt csaknem 50%-os, 1997-hez képest viszont több mint háromszoros növekedés mutatható ki. A hozzáadott érték arányának növekedése (37,5%-ra) az üzleti forgalomból a hozzáadott érték üzleti forgalomhoz viszonyított gyorsabb növekedési ütemének köszönhető. A termelés arányának az üzleti forgalomhoz viszonyított arányában kismértékű változások történtek.

Javulás történt az egységek jövedelmezőségi és munkatermelékenységi mutatóinak esetében is. A működési profithányad növekedése mellett biztató a nettó profithányad gyorsabb növekedése, amely az 1997-es évhez viszonyítva csaknem megduplázódott. Az 1997-es és 2000-es évhez viszonyítva a mutatók változásait, a jövedelmezőség gyorsuló növekedésére lehet következtetni, különösen ami a működési profitot illeti. Kedvező jel a romániai szoftver és számítástechnikai szolgáltatások területén beruházni kívánók számára, hogy a saját tőke aránya 2001-ben a 2000-es értékhez viszonyítva több mint kétszeresére emelkedett, elérve a 89%-ot.

Mivel a hozzáadott érték és az üzleti forgalom növekedési üteme meghaladta a foglalkoztatottak számának növekedését, a munkatermelékenység is növekedett, elérve az alkalmazottankénti évi 7900 USD átlagos hozzáadott értéket és az alkalmazottankénti évi 21 ezer 700 USD üzleti átlagos forgalmat.

A tanulmányozott piac koncentráltóságára vonatkozó információk utalnak arra, hogy az üzleti forgalom több mint felét a cégek 18%-a valósítja meg, 4–50 alkalmazottal. A 2001-es évben az 1%-ot kitevő, 50 alkalmazottnál többet foglalkoztató 46 egységnek 34%-os piaci részesedése volt.

A tevékenységek szerinti eloszlás a szoftverkészítést és programozást emeli ki mint legelterjedtebb bejegyzett tevékenységet (37%), és a hozzáadott értékből való részarányt (68%) tekintve is kiemelkedik ez a két tevékenység. Az irodai gépek karbantartásával foglalkozó cégek részaránya bár 19%, a hozzáadott érték csupán 6%-a származik innen.

⁴² Mircea Vuici, *Analiză de piață: Evoluția industriei de software și servicii în România – 2001 al doilea an de creștere economică*, 2002 szeptember, www.efinance.ro

A területi eloszlást illetően a Bukaresti régió vezető szerepe említést érdemel. A 4864 egység közül 1751 bukaresti bejegyzésű. A vezető szerep kihangsúlyozottabb, ha az üzleti forgalomból való 62,1%-os részesedést vesszük számításba. Az erdélyi megyék közül hat felkerült a 42 megye „10-es toplistájára”, tekintettel az üzleti forgalomból való részesedésére. Megjegyzendő, hogy bejegyzési helyként a székhely számít, viszont számos cég más területeken is helyezett ki alegységeket, amelyek szintén multiplikatív hatással lehetnek az illető térség információtechnológiai szektorának fejlődésére.

A fővárost Kolozs, Temes és Brassó, majd az Északkeleti régióbeli Iasi megye követi az üzleti forgalomból való részesedésben. Az összes üzleti forgalomból való részesedés tekintetében Kolozs megye részaránya csökkent (2000–2001 között 6,4%-ról 6,0%-ra), ezzel szemben Temes, Brassó és Iasi megye részaránya növekedett. A Temes megyében bekövetkezett viszonylag nagy (3,6%-ról 5,6%-ra) változásban jelentős szerepe van annak, hogy a Siemens Automotive tevékenysége beindult Temesváron.

Különösen a hozzáadott érték tekintetében történtek érdemleges változások e három megyében, mindhárom esetben a hozzáadott értékből való részarányok emelkedtek. Temes megyében kiugró volt a viszonylag nagymértékű részarányváltozás (5,7%-ról 8,6%-ra). Kolozs és Temes megye helyzetét összehasonlítva arra a következtetésre jutunk, hogy Kolozs megyében több cég működik e területen, és a megvalósított összforgalom is magasabb. Temes megyében nagyobb az összes alkalmazotti létszám és a létrehozott hozzáadott érték, mint Kolozs megyében. A Kolozs megyei egységek még Brassó megyétől is elmaradnak a létrehozott összes hozzáadott érték tekintetében.

Teret veszít a fennmaradó hat megye, amelyből az üzleti tevékenység forgalmának legalább 0,8%-a származik, Szeben megye kivételével, ahol az üzleti forgalom részarányának mérsékelt növekedése mutatható ki.

4. Ipari parkok

4.1 Az ipari park fogalomköre és kategóriái

Napjainkban az ipari parkok fontos szerepet játszanak a gazdasági környezet élénkítésében: részben korszerű technológiák kifejlesztése és alkalmazása, befektetések ösztönzése, munkahelyteremtés, részben pedig a koncentrált, így olcsóbb infrastruktúra kiépítése, valamint a környezeti problémák kezelése miatt.

Az ipari park az ipari tevékenység egyfajta térbeli koncentrációja, de a valóságban nagyon különböző alapfunkciói lehetnek. Ebből kifolyólag a „parkhoz” többféle jelző kapcsolható, például technológiai, tudományos, innovációs, valamiképp utalva így az ott folyó tevékenység jellegére.

Az eltérő gazdaságpolitikai célok, a különböző gazdasági és társadalmi háttér, a változó helyi környezeti adottságok az ipari parkok nagyon sokféle típusát hozták létre.

Az Európai Unióban a 90-es évek elején az alábbi típusokat különböztették meg, a parkban folyó legfontosabb tevékenységet kiemelve: tudományos park, kutatópark, technológiai park, innovációs központ, üzleti park, üzleti inkubátor központ.

Tudományos park

Felsőoktatási intézmények vagy fejlett kutatóközpontok közelségében helyezkedik el, és napi operatív kapcsolatban van ezekkel a szervezetekkel. Célja, hogy elősegítse olyan vállalkozások létrejöttét és növekedését, amelyek az új technológiákra épülnek. Aktív közvetítő szerepet vállal a technológia transzfer folyamatában a tudományos és kutató-fejlesztő intézmények és a park területén működő vállalkozások között.

Kutatópark

A kutatópark általában egyetemek vagy kutatóközpontok mellé települ. Fő tevékenysége sokkal inkább az alap kutatás, semmint a fejlesztés. További jellegzetességét a kapcsolódó egyetemi kutatás jelenti, a tudományban és technológiában való kiváló jártasságra alapozva. Továbbá inkább kutatóintézetek működnek a kutatóparkokban, amelyek nonprofit (közösségi, alapítványi) szervezetek.

Technológiai park

A technológiai park olyan cégeket fogad be, amelyek a fejlett technológiák (high-tech) kereskedelmi célú hasznosításával foglalkoznak, beleértve a kutatást, a fejlesztést, a termelést, az értékesítést és a szolgáltatásokat. A technológiai park a termelőtevékenység fontossága miatt különbözik mind a tudományos, mind a kutatóparktól.

Innovációs központ

Az innovációs központ az új termékek és technikai eljárások kifejlesztésével, marketingjével foglalkozó kezdő vállalkozások (start-up) igényeinek kielégítését tűzi ki célul.

Üzleti park

Az üzleti parkok minőségi környezetet kínálnak az üzleti tevékenységek széles körének végzéséhez, úgymint gyártás, összeszerelés, értékesítés (kereskedelem, logisztika), valamint adminisztratív tevékenységek.

Üzleti inkubátor központ

Az üzleti inkubátor központ meghatározott ideig egy helyen levő, kezdő és fejlődő KKV-kat tömörít. Célja, hogy javítsa fejlődési lehetőségeiket és túlélési rátájukat azért, hogy az elinduláshoz telephelyi (ingatlan) lehetőségeket és kedvezményes üzleti szolgáltatásokat biztosít számukra. Főleg a helyi fejlődést és munkahelyteremtést ösztönzi, a technológia szerepe mellékes lehet.

Az ipari parkok differenciálásában fontos szerepet játszik a szolgáltatások minősége, ami meghatározza az ipari parkok fejlődési szintjét. A kezdeti fejlődési stádiumban lévő ipari parkokra az alapinfrastruktúra megteremtése jellemző (víz-, csatornahálózat, villamos és egyéb energiaellátás – ezen belül ipari áram, gáz –, burkolt út, vezetékes telefonhálózat és a közvilágítás kiépítése) és a betelepítés. Az érett ipari parkokra a kiegészítő infrastruktúra (internet, ISDN, ADSL stb.) és a minőségi szolgáltatások, mint például adminisztratív szolgáltatások (egyablakos ügyintézés, könyvvitel, vámügyintézés, bankkirendeltség, ügyvitel, üzemeltetés, cégek jogi képvisellete), innovációs szolgáltatások (tanácsadás, pályázatfigyelés stb.) jellemzőek.

Az ipari parkok számos előnyt nyújtanak az ott tevékenykedő cégek számára. Elsősorban biztosítják a működéshez szükséges alapinfrastruktúrát. Ezenkívül az ott tevékenykedő cégeknek nincs szükségük különböző intézményektől külön működési engedélyekre, mint például tűzvédelmi, munkavédelmi, környezetvédelmi stb., mivel az ipari park menedzsmenete ezeket az engedélyeket az ipari területre egységesen biztosítja. Ily módon a cégek csak a saját tevékenységi körükre koncentrálnak, növelve hatékonyságukat, ezáltal versenyképesség terén előnyre tehetnek szert.

4.2 Az ipari parkok szerepe a kormány fejlesztési politikájában

Több mint tíz éve Románia a piaccgazdaság megteremtése útján halad, ami alapfeltétele az Európai Unióhoz való csatlakozásnak. A fejlett országok sikeres példáinak hatására, ahol már a 70-es években jól bevált eszközként használták a gazdaság szerkezetváltására az ipari parkokat, Romániában az ezredfordulón lett aktuális kérdés ipari parkok létesítése.

Az ipari parkok fejlesztésében az első lépést a 2001-től életbe lépő kormányzati szabályozás, az „Ipari Park” című pályázati rendszer meghirdetése jelentette. Ennek megfelelően az ipari park fizikailag körülhatárolt terület, ahol gazdasági, kutatói és technológiai fejlesztésre vonatkozó tevékenységek zajlanak. Az ipari park menedzselése az „Ipari Park” címet elnyert vállalkozás kezében van. Az ipari park megalakulása és működése a központi és lokális közigazgatási szervek, vállalkozók, felsőoktatási intézmények, kutatási intézmények vagy más partnerek együttműködésén alapul.

Az ipari park minimálisan 10 hektár nagyságú, egy országos vagy európai közúthoz csatlakozó, a jogszabályi feltételek mellett ipari vállalkozási célra kialakított terü-

let. A terület használati vagy tulajdonosi joga legalább 30 évig a pályázó cég tulajdonába kerül.

Létesítésének célja, hogy korszerű infrastruktúrát, szolgáltatásokat és szakmai hátteret biztosítson az ipari termelő és szolgáltató vállalatok letelepedéséhez, működéséhez.

A fent említett jogszabály számos kedvezménnyel csalogatja a befektetőket annak ellenére, hogy az európai uniós tendenciák az államtól kapott támogatás csökkentésére helyezik a hangsúlyt, így próbálva kiküszöbölni a nem lojális konkurenciát a már létező cégekkel szemben. A kedvezmények közül megemlítjük:

- mezőgazdasági művelés alól kivont földek illetékének fizetési kötelezettsége alóli felmentés „Ipari Park” címmel rendelkező szervezetek számára;
- az alapinfrastruktúrába fektetett tőke értékének 20%-a leírható az adóalapból;
- a fenti befektetésekre vonatkozó áfa-kötelezettség elhalasztása az ipari park építésének teljes időtartamára.

Az új kormányhatározat szerint a már létező ipari területek is ugyanolyan kedvezményrendszerre jogosultak, mint az újonnan létesült zöldmezős (green field) ipari parkok. Ezt kihasználva a kormány privatizációs eszközként alkalmazza a nagy veszteséget termelő ipari területek ipari parkokká történő átalakítását.

A második lépés az ipari parkok fejlesztési politikájában az „Ipari parkok kormányzati program”-ja, ami 2002-től van érvényben. A program célja befektetések ösztönzése az ipari parkoknak szükséges infrastruktúra kialakításához, illetve a meglévők felújítása (elektromos energia, közvilágítás, gáz-, ipari- és ivóvízellátás, telekommunikációs csatornahálózatok kialakítása, és összekötő utak építése). Az „Ipari parkok kormányzati program” 2002 és 2005 közötti periódusra vonatkozik, költségvetése több mint 15 millió euró, ami vissza nem térítendő forrásként pályázható. A programot a regionális fejlesztési hivatalokon keresztül bonyolítja a Fejlesztési Minisztérium.

Az ipari parkok 30%-os társfinanszírozásban részesülhetnek a megpályázott költségvetésből, azonban ez nem haladhatja meg az 550 ezer eurót projektenként. Egy projekt megvalósítási időtartalma nem lehet több 24 hónapnál.

A program meghirdetésétől 2003 augusztusáig 11 „Ipari Park” címet engedélyeztek, többségük a helyi vagy a megyei tanács tulajdonában van. A 11 ipari parkból a már meglévő 9 kezdeti fejlődési stádiumban van, 410 millió eurós infrastruktúra-befektetést igényel, és körülbelül 24 ezer új munkahelyet biztosít.

4.3 Az ipari parkok rendszerének sajátosságai

Az ipari parkok a hazai telephelyrendszer meghatározó kínálati bázisát adják, sajátos jellemzőkkel, csoportos, illetve egyedi karakterjegyekkel. Összefoglaltuk az ipari parkok főbb jellemzőit: telephely, tevékenységi kör, tulajdonjog, beruházás értéke, foglalkoztatottak száma, működésük várható kezdete szerint.

A hazai ipari park-rendszer elemzésekor nem feledkezhetünk meg arról a tényről, hogy a szocialista tervgazdaság idején Románia egy erőszakos iparosítási folyamaton ment keresztül. A jelenlegi piacgazdaságban a korábban működő ipari területek mára csak hatalmas veszteségeket termelnek. Ezek közül az életképesebbeket kormány-

határozatok alapján átszervezik ipari parkokká. Ugyanerre a sorsra jutnak a korábban volt katonai övezetek, illetve fegyvergyárak. A 42 tanulmányozott ipari park, illetve iparipark-terv többsége a már korábban létező ipari telephelyen létesül, habár a zöldmezős ipari parkok vonzóbbnak bizonyulnak a külföldi befektetők számára, a modern infrastruktúra kiépítésének lehetősége miatt.

Fontos tényként megállapítható, hogy az elemzett ipari parkok többségének a tevékenységi körében szerepel a fejlett technológia alkalmazása. Elemzések szerint befektetések szempontjából a legvonzóbbnak tartott ipari szektor Romániában a telekommunikáció, ezt követi csökkenő sorrendben az elektronika, a gyógyszeripar és az IT*. A gyógyszeripart kivéve a többi szektort felölelik a létesülendő ipari parkok. A felsorolt területek jól képzett munkaerőt is igényelnek.

Tulajdonjog szempontjából jelenleg egy működő ipari park van magántulajdonban Romániában, egy másik projekt szintjén létezik. Az ipari parkok nagy része önkormányzatok tulajdonában van. Mint kiderül, az ipari parkok megjelenése Romániában felülről jövő kezdeményezés, a kormány a technológia felzárkózási eszközeként használja.

Az ipari parkok létrehozásának nagy része folyamatban van, a befektetésekről azonban nincsenek pontos adatok, valószínűleg a PHARE-program által finanszírozott projektek lesznek igazán sikeresek. Egyes források szerint Bukarestbe terveznek egy 201 millió euró értékű ipari parkot.

Romániában a munkaerő jól képzettnek mondható, a munkabér viszont jóval az európai uniós szint alatt van, ami a külföldi befektetők szempontjából fontos előnynek számít. Más szempontból megközelítve, az ipari parkok programja várhatóan 25-30 ezer munkahelyet létesít.

Előreláthatólag a következő két évben rohamos fejlődést tapasztalhatunk majd az ipari parkok létesítése terén, a legtöbb ipari park átadása 2004 végére várható.

4.4 Ipari parkok a román területfejlesztésben

Közigazgatási szempontból Románia 41 megyére van felosztva, mivel azonban az európai uniós csatlakozás előfeltétele a regionális területszervezés, tanulmányunkat régiószinten készítettük. A magyarlakta területek az 5-ös, 6-os és a 7-es régiót foglalják magukba.

A megyei szinten készült javaslatok alapján Romániába 126 ipari parkot terveznek. A szerkezeti megoszlást tekintve, a legtöbb ipari parkot – 20,6% – a magyarlakta 5-ös régióba tervezik, ami majdnem a kétszerese az ipari parkok átlagos eloszlásának. A második helyen áll a Bukarestet felölelő 3-as régió, ami a létesítendő ipari parkok 17,5%-át foglalja magába. A harmadik és a negyedik helyen a másik két magyarlakta régió, a 7-es és a 6-os van, az ipari parkok 15%, illetve 14%-ával. A maradék három régió, 2-es, 4-es, illetve 1-es, mindegyikében az ipari parkok körülbelül 11%-a lesz.

Összefoglalva, a magyarlakta régiókba az országos átlagnál több ipari parkot terveztek. A külföldi befektetők kedvezőbbnek ítélik ezeket a régiókat, mivel fejlettebb az infrastruktúrájuk és közel vannak a nyugati országhatárhoz.

* Venture Capital in CEE a survey conducted at the department of Strategic Management, Management Control and Consulting (Univ. Prof. Dr. Gerhard Speckbacher) at the University of Economics and Business Administration, Vienna, Austria

Az országos szinten 126 javasolt ipari parkból jelenleg csak 11 rendelkezik „Ipari Park” címmel. A már létező ipari parkok a 3-as (Bukarestet felölelő), 5-ös, 6-os és 7-es (magyarlakta) régióban helyezkednek el, az ország többi régiójában még csak projekt szinten léteznek.

A tervezett ipari parkokból csak 11% részesül PHARE-finanszírozásban. A 4-es régiót kivéve, mindegyik régióban vannak olyan ipari park projektek, amelyeket PHARE-programból fognak finanszírozni.

A parkok többsége, 82,5% még csak projekt szintjén létezik. Említésre méltó, hogy két megye teljesen kimaradt az ipari parkok területfejlesztéséből, az egyik a 6-os régióból Beszterce megye (egyike a magyarlakta területeknek), a másik pedig a 2-es régióból Buzău megye.

4.5 Ipari parkok regionális felosztása

A továbbiakban bemutatjuk regionális szinten a már működő, illetve tevékenységük kezdeti fázisában lévő ipari parkokat, figyelembe véve a régió nyújtotta versenyképességi komparatív előnyöket, különös súlyt fektetve a magyarlakta régiókra (6-os, 7-es és 5-ös).

A 6-os régió Szatmár, Bihar, Kolozs, Szilágy, Máramaros és Beszterce megyét öleli fel. Az ide tervezett 18 ipari parkból jelen pillanatig csak két cég nyerte el az „Ipari Park” címet, a Kolozsvár, illetve Zsibó városában létesült vállalkozások. A fent említett ipari parkok PHARE-program keretében finanszírozott projektek, ugyanúgy, mint a leendő Bors és Szatmárnémeti városbeliek. A 6-os régióban tervezett parkok egyharmada Kolozs megyébe koncentrálódik.

A kolozsvári ipari park, pontosabban technológiai park, a fejlett technológiai szektorokat célozza meg, mint például szoftverfejlesztés, számítógépes hálózatok, hardvergyártás, elektronika stb. A jelek szerint azonban az autóiipari alkatrészek gyártása is bekerül a park tevékenységébe, mivel már két hasonló területen tevékenykedő külföldi vállalkozás jelezte a betelepülés szándékát. A befektetőknek kedvező körülményeket biztosít egy pár helyi jellegzetesség, mint a rangos Babes-Bolyai Tudományegyetem, a magas szakképzettségű fiatalok nagy száma, ami ugyanakkor nyugati viszonylatban olcsó munkaerőt jelent, továbbá Kolozsvár az ország harmadik legnagyobb egyetemi központja a főváros és Jászváros (Iasi) után. Az ipari park vonzási körébe tartozik a Kolozsváron keresztülhaladó leendő európai autópálya (Nagyvárad–Kolozsvár–Marosvásárhely–Brassó–Bukarest)

Zsibó Szilágy megyében található jellegzetes ipari város, ahol a rendszerváltás után a város aktív lakosságának 70%-a munka nélkül maradt, a magas szakképzettség és a jelentős munkatapasztalat ellenére. A térség hátrányos övezetté nyilvánítása után számos fiskális kedvezményben részesültek a befektetők. Infrastruktúra szempontjából a város Erdély egyik legfontosabb vasúti csomópontja, előnyös helyzetét mutatja négy nagyváros közelsége (Szatmárnémeti, Nagyvárad, Kolozsvár, Nagybánya). A jelenlegi jelentkezők élelmiszeriparban, papír-, cellulózgyártásban, könnyűiparban és bőrfeldolgozásban érdekeltek. Az ipari park befejezését 2004 végére tervezik.

Szatmárnémeti határváros, az ott létesülő ipari park két áruforgalmi határátlépőhöz is közel van: Pete – Magyarország, Európai Unió (14 km) és Halmi – Ukrajna, Lengyelország (46 km). Az ipari park a repülőtértől 5 km-re van. Az ipari park által megcélzott

tevékenységi területek a következő iparágakhoz kapcsolódnak: autó, bútór- és könnyűipar, telekommunikáció, elektronika. A parkot várhatóan 2004 végére nyitják meg.

A 7-es régióhoz tartozik Maros, Fehér, Szeben, Brassó, Kovászna és Hargita megye. Az ide tervezett 19 ipari parkból már 6 „Ipari Park” címmel rendelkezik. Az összes közül csak a Maros megyei Ungeni községbeli ipari park nyert PHARE-finanszírozást. Brassó megye köztudottan ipari vidék, így nem meglepő, hogy a régióba tervezett ipari parkok 30%-a ott koncentrálódik.

A kormány külön figyelmet fordít Brassó megye gazdasági fejlődésére, elkezdődnek a munkálatok az európai autópálya építéséhez Predeal és Codlea helységek között, ugyanakkor nagy súlyt fektetnek a turizmus népszerűsítésére is. Brassó városában egy technológiai parkot szeretnének létrehozni, az új technológiák elterjesztésére. A leendő ipari park lehetne Moldova, Ukrajna, Oroszország és a távol-kelet gazdasági csomópontja. A múlt rendszerből örökölt nagy veszteséget termelő ipari vállalatokat, mint például a Metrom, Carfil és ipari parkokká alakítják át.

Szeben megyébe, ami jellegzetesen szász vidék, két „Ipari Park” címet is engedélyeztek, Șelimbăr és Șura Mică helységbe. A parkok az autó- és a gumigyártásra, fafeldolgozásra, a papír- és a vegyiparra koncentrálódnak. A térség főleg német és francia befektetőket vonz.

A Marosvásárhelyen épülő ipari park a tervek szerint termeléssel, kereskedelemmel és kutatással foglalkozik majd.

Hargita megyébe 4 ipari parkot terveznek Székelyudvarhely és Gyergyószentmiklós környékére, míg Kovászna megyében csak 2 ipari parkot hoznak létre, Sepsiszentgyörgyön és Baraolton. Az utóbbit hátrányos övezetnek nyilvántották, így számos előnyhöz juthatnak az ott befektetők.

Az 5-ös régió Arad, Temes, Hunyad és Caransebeș megyéből áll. Habár a szóban forgó régióba tervezték a legtöbb ipari parkot (26-ot), jelenleg csak egy nyerte el az „Ipari Park” címet, és a továbbiakban másik három ipari park kap PHARE-finanszírozást: az aradi, a temesvári és a caransebeși. A tervek szerint Hunyad megyébe koncentrálódik a legtöbb ipari park (30%).

A Vajdahunyadon létrehozandó ipari park elsősorban a nehéziparra épül, a hatványos Siderurgica vaskohászati vállalat infrastruktúrájára és szakképesített munkáerejére támaszkodva.

Az aradi ipari parkban német és angol érdekeltségek vannak, a befektetések az autóiparba koncentrálódnak.

A 4-es régióban két ipari park létrehozásához kezdték el a munkálatokat, Slatina és Corabia helységben, az utóbbi PHARE-finanszírozásban részesült. A befektetők a könnyűiparban, az információs technológia és az építőipar területén érdekeltek. A többi ipari park még csak terv formájában létezik.

A 3-as régió jellegzetessége, hogy itt létesültek az első ipari parkok, a tervezett 22 ipari parkból 5 elnyerte az „Ipari Park” címet, egy PHARE-pályázat által finanszírozott, és kettő kezdeti stádiumban van.

Bukarestbe 3 ipari parkot terveznek, ezek közül kiemelkedik a Metav üzleti park nevezetű (business park). Az országban jelenleg ez az egyetlen magántulajdonban lévő és már működő ipari park; szolgáltatások és infrastruktúra tekintetében a legfejlettebb. A már működő ipari parkban 100-120 vállalkozó végzi tevékenységét, a park végleges befejezését 2007-re tervezik.

A 2-es régióban létesülő ipari parkok jellegzetessége a szabad kereskedelmi zóna (Constanța és Brăila megyére vonatkozik), ami számos kedvezménnyel vonzza a befektetőket: vámmentesség, valamint luxusadó, áfa, társasági jövedelemadó alóli mentesség.

Az 1-es régióban még egy vállalkozás sem nyerte el az „Ipari Park” címet a 13 tervetből. Három ipari park nyert PHARE-pályázatot, ezek közül a jászvárosi ipari park országos szinten egyedülálló, hármas funkcióval – ipari, technológiai és tudományos – rendelkezik. 2003 végére tervezik a park beindítását, és szakértők szerint hamarosan versenybe szállhat az Európai Unióban lévő parkokkal.

5. Főbb következtetések

Empirikus kutatásunkban igyekeztünk azonosítani a romániai innovációs tevékenységet jellemző fontosabb kategóriákat.

Az innováció finanszírozásával kapcsolatosan megállapítható, hogy a kutatás-fejlesztési és indulási szakaszban levő innovatív vállalatok nagyon kevés külső és belső forrással rendelkeznek, mivel a létező pénzalapok üzleti mérete jóval magasabb a vállalkozások igényeihez mérten. Az állami és nemzetközi szervezetek szerepvállalása az innovatív vállalkozások finanszírozásában középtávon növekvő tendenciát mutat, ellenben az állami hozzájárulás a k+f tevékenység megvalósításához jelentős mértékben csökkent az elmúlt évek alatt, és továbbra sem várható javulás e téren. A törvényalkotás, habár korántsem tökéletes, jelentős lépéseket tett az innovatív tevékenységek fejlesztése érdekében. A bankszektor és a kockázati tőke-társaságok által biztosított finanszírozási források jelentősen elmaradnak a fejlett ipari országokban mérhetőktől.

A GDP régiók szerinti eloszlása, illetve a GDP/népesség mutató országos átlaghoz viszonyított értékének időbeni alakulása a gazdaság jelentős mértékű polarizálódására utal. Az erdélyi régiók esetében a megfigyelt versenyképességi mutatók értékei növekedtek a moldvai és a havasalföldi (nem fővárosi) régiókhoz képest, viszont csökkentek a fővárosi régióhoz viszonyítva. Az ágazati szintű vizsgálatok eredményei minden régióban a mezőgazdaságban foglalkoztatottak számának növekedésére, valamint a szolgáltatási, de különösen az ipari szektorban történt csökkenésére utalnak, ami a munkatermelékenység ellentétes irányú változásához vezetett. A strukturális munkanélküliség vidékre és a mezőgazdasági ágazatra tevődött át. A tanulmányunkban használt egy lakosra jutó ekvivalens munkahelyszám a magas hozzáadott értéket realizáló munkahelyek relatív csökkenését jelzi a nem fővárosi régiókban. Az erdélyi régiókban e csökkenés nem olyan jelentős, mint a többi (nem fővárosi) régióban. A régiókon belüli gazdasági ellentétek kiéleződése jellemzi az átmenet időszakát.

Számszerűleg jelenleg igen kevés ipari park üzemel, és ezeket is az utóbbi időben alapították, de a közeljövőben ezen a téren jelentős változás fog bekövetkezni, ezáltal az ipari parkok száma 120 fölé fog emelkedni. A jövőben létesítendő ipari parkok jelentős mértékben koncentrálnak magas hozzáadott értékű tevékenységi területekre. A létrehozandó ipari parkok egy része a régi tervgazdaságból örökölt ipari mamutvállalatok átszervezéséből fog származni. Az ipari parkok tekintetében Erdély kiemelkedő helyet foglal el, mivel a tervezett ipari parkok több mint felét itt fogják létrehozni.

Végkövetkeztetésként megállapíthatjuk, hogy szoros kapcsolat van a fontos egyetemi központok, a k+f tevékenységek, a szoftver és számítástechnikai szolgáltatási tevékenységek és az ipari parkok területi elhelyezkedése között, mivel a Bukarest, Temesvár, Kolozsvár, Iasi, Brassó és Krajova mikrorégiókban koncentrálnak a felsorolt tevékenységek túlnyomó része. A Bukaresti régió k+f tevékenységet elszívó potenciálja jóval meghaladja a szintén erős műszaki egyetemekkel rendelkező központokét, mint Temesvár, Kolozsvár és Iasi. A fennmaradó két központ, Brassó és Krajova innovatív tevékenységét alacsonyabbnak értékeljük.